

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการใช้ตัวแบบในการพัฒนาทักษะการวาดของดอกไม้ครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ก. เอกสารที่เกี่ยวข้อง

1. บุคคลที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น
 - ความหมายบุคคลที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น
 - ประเภทของบุคคลที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น
 - ลักษณะบุคคลที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น
 - ปัญหาและความสามารถของบุคคลที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น
 - บุคคลพิการซ้อน
 - การสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น
 - การจัดการเรียนการสอนสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นผู้พิการซ้อน
2. ศิลปศึกษา
 - ความหมายของคำว่าศิลปะ
 - ศิลปะกับการศึกษาพิเศษ
 - ความหมาย ความสำคัญของการวาดภาพระบายสี
 - ทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld)
 - ทฤษฎีทางศิลปะของเด็กที่ทำการศึกษ โดย โรดา เคลล็อก (Rhoda Kellogg) และ สก็อต โอ เดล (Scott O' Dell)
3. แผนการศึกษาเฉพาะบุคคลและแผนการสอนเฉพาะบุคคล
4. การใช้แฟ้มสะสมงาน
5. ข้อมูลความสามารถพื้นฐานของกรณีศึกษา
5. บริบทโรงเรียนการศึกษาคนตาบอดลำปาง

ข. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- ในประเทศ
- ต่างประเทศ

ความหมายบุคคลที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น

มีนักวิชาการ ให้ความหมายเกี่ยวกับบุคคลที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นไว้ดังนี้ ผดุง อารยะวิญญู และธีระ จันทรรัตน์ (2538, หน้า 1-2) ให้ความหมายบุคคลที่มีความบกพร่องทางสายตาหรือการมองเห็น (Blind) ในแง่ของการศึกษาว่า หมายถึง ผู้ที่ไม่สามารถรับการศึกษาได้โดยการเห็น หรือการใช้สายตา ไม่อาจอ่านและเขียนหนังสือของคนปกติได้ โดยการเห็น หรือการใช้สายตาไม่อาจอ่าน และเขียนหนังสือของคนปกติได้ต้องใช้ตัวอักษรพิเศษ หรืออักษรเบรลล์ การศึกษาต้องใช้ประสาทสัมผัสส่วนอื่นร่วมด้วย คือ การฟัง การสัมผัส การดมกลิ่น และการใช้กล้ามเนื้อเป็นสำคัญ และให้ความหมายบุคคลที่มองเห็นบางส่วนหรือบุคคลสายตาเลือนราง (Low-vision) ว่า หมายถึง บุคคลที่สามารถได้รับการศึกษาโดยใช้สายตาได้โดยไม่ต้องใช้อักษรเบรลล์ แต่ต้องใช้อักษรขนาดใหญ่ หรือสื่อการเรียนการสอนบางอย่างที่มีขนาดพิเศษ หรือสามารถอ่านตัวหนังสือธรรมดาได้ในปริมาณที่จำกัด หรือในสถานการณ์พิเศษ หรือต้องใช้แว่นขยาย

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 14-23) ให้ความหมายบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็นว่า หมายถึง บุคคลที่สูญเสียการเห็นตั้งแต่ระดับเล็กน้อยจนถึงตาบอดสนิท แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ

1. คนตาบอด (Blind) หมายถึง คนที่สูญเสียการเห็นมากจนต้องสอนให้อ่านอักษรเบรลล์ หรือใช้วิธีการฟังเทปหรือแถบเสียง หากตรวจวัดความชัดเจนของสายตาข้างดี เมื่อแก้ไขแล้วอยู่ในระดับ 6 ส่วน 60 เมตร (6 / 60) หรือ 20 ส่วน 200 ฟุต (20 / 200) ลงมาจนถึงบอดสนิท (หมายถึง คนตาบอดสามารถมองเห็นวัตถุได้ในระยะห่างน้อยกว่า 6 เมตรหรือ 20 ฟุต ในขณะที่คนปกติสามารถมองเห็นวัตถุเดียวกันได้ในระยะห่าง 60 เมตร หรือ 200 ฟุต) หรือมีลานสายตาแคบกว่า 20 องศา (หมายถึง สามารถมองเห็นได้กว้างน้อยกว่า 20 องศา)

2. คนเห็นเลือนราง (Low Vision) หมายถึง คนที่สูญเสียการเห็นแต่ยังสามารถอ่านอักษรตัวพิมพ์ที่ขยายใหญ่ได้ หรือต้องใช้แว่นขยายอ่าน หากตรวจวัดความชัดของสายตาข้างดี เมื่อแก้ไขแล้วอยู่ในระดับระหว่าง 6 ส่วน 18 เมตร (6 / 18) หรือ 20 ส่วน 70 ฟุต (20 / 70) ถึง 6 ส่วน 60 เมตร (6 / 60) หรือ 20 ส่วน 200 ฟุต (20 / 200) หรือมีลานสายตาแคบกว่า 30 องศา

อารีย์ เพลินชัยวานิช (2544 , หน้า 1-2) ได้ให้ความหมายว่าคนตาบอด (Blind) หมายถึง คนที่ไม่สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้ แม้แต่แสงสว่าง ส่วนคนที่เห็นเลือนราง (Low Vision) หมายถึง คนที่สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้บ้างแต่มองเห็นไม่ชัดหรือมองเห็นเลือนราง หรือ บางคนอาจมองเห็นได้เพียงแค่แสงสว่างเท่านั้น

จากข้อความข้างต้นสรุปความหมายของคำว่า นักเรียนสายตาเลือนราง ได้ว่า หมายถึง บุคคลที่สูญเสียการเห็นแต่สามารถอ่านอักษรตัวพิมพ์ที่มีขนาดใหญ่ได้โดยไม่ต้องใช้แว่นขยายหรือ 10 อุปกรณ์พิเศษ บางอย่างที่ทำให้ความชัดเจน ของการมองเห็นในข้างที่ดี เมื่อแก้ไขแล้วอยู่ในระดับ 20 ส่วน 60 ฟุต ถึง 20 ส่วน 200 ฟุต มีลานสายตาแคบกว่า 30 องศา

ประเภทของบุคคลที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น

จากการค้นคว้าเอกสาร พบว่า มีการแบ่งประเภทของบุคคลที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. บุคคลตาบอด (Blind)

ผดุง อารยะวิญญู และธีระ จันทรัตน์ (2538, หน้า 1-2) ให้ความหมายบุคคลที่มีความบกพร่องทางสายตาหรือการมองเห็น (Blind) ในแง่ของการศึกษาว่า หมายถึง ผู้ที่ไม่สามารถรับการศึกษได้โดยการเห็น หรือการใช้สายตา ไม่อาจอ่านและเขียนหนังสือของคนปกติได้ ต้องใช้ตัวอักษรพิเศษ หรืออักษรเบรลล์ การศึกษาต้องใช้ประสาทสัมผัสส่วนอื่นร่วมด้วย คือ การฟัง การสัมผัส การดมกลิ่น และการใช้กล้ามเนื้อเป็นสำคัญ

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 14-23) ให้ความหมายว่า คนตาบอด (Blind) หมายถึง คนที่สูญเสียการเห็นมากจนต้องสอนให้อ่านอักษรเบรลล์ หรือใช้วิธีการฟังเทปหรือแถบเสียง หากตรวจวัดความชัดเจนของสายตาข้างดี เมื่อแก้ไขแล้วอยู่ในระดับ 6 ส่วน 60 เมตร (6 / 60) หรือ 20 ส่วน 200 ฟุต (20 / 200) ลงมาจนถึงบอดสนิท (หมายถึง คนตาบอดสามารถมองเห็นวัตถุได้ในระยะห่างน้อยกว่า 6 เมตรหรือ 20 ฟุต ในขณะที่คนปกติสามารถมองเห็นวัตถุเดียวกันได้ในระยะห่าง 60 เมตร หรือ 200 ฟุต หรือมีลานสายตาแคบกว่า 20 องศา (หมายถึง สามารถมองเห็นได้กว้างน้อยกว่า 20 องศา)

นอกจากนี้ อารีย์ เพลินชัยวานิช (2544 , หน้า 1-2) ได้ให้ความหมายว่าคนตาบอด (Blind) หมายถึง คนที่ไม่สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้ แม้แต่แสงสว่าง

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า คนตาบอด (Blind) หมายถึง บุคคลที่สูญเสียการเห็นมากจนไม่สามารถมองเห็นได้แม้แต่แสงสว่าง ไม่สามารถอ่าน เขียนหนังสือเหมือนคนทั่วไปได้ แต่ต้องใช้อักษรเบรลล์ อุปกรณ์ เครื่องเขียนที่มีความเฉพาะ และประสาทสัมผัสที่เหลืออยู่ในการเรียนรู้

2. บุคคลสายตาดูเลือนราง (Low vision)

ผดุง อารยะวิญญู และธีระ จันทรรัตน์ (2538, หน้า 1-2) ให้ความหมายในแง่ของการศึกษา บุคคลที่มองเห็นบางส่วนหรือบุคคลสายตาดูเลือนราง (Low-vision) หมายถึงบุคคลที่สามารถได้รับการศึกษาโดยใช้สายตาได้โดยไม่ต้องใช้อักษรเบรลล์ แต่ต้องใช้อักษรขนาดใหญ่ หรือสื่อการเรียนการสอนบางอย่างที่มีขนาดพิเศษ หรือสามารถอ่านตัวหนังสือธรรมดาได้ในปริมาณที่จำกัด หรือในสถานการณ์พิเศษ หรือต้องใช้แว่นขยาย

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 14-23) ให้ความหมายคนเห็นเลือนราง (Low Vision) ว่าหมายถึง คนที่สูญเสียการเห็นแต่ยังสามารถอ่านอักษรตัวพิมพ์ที่ขยายใหญ่ได้ หรือต้องใช้แว่นขยายอ่าน หากตรวจวัดความชัดของสายตาข้างดี เมื่อแก้ไขแล้วอยู่ในระดับระหว่าง 6 ส่วน 18 เมตร (6/18) หรือ 20 ส่วน 70 ฟุต (20 /70) ถึง 6 ส่วน 60 เมตร (6/60) หรือ 20 ส่วน 200 ฟุต (20 /200) หรือมีลานสายตาแคบกว่า 30 องศา

อารีย์ เพลินชัยวานิช (2544, หน้า 1-2) ได้ให้ความหมายว่าคนที่เห็นเลือนราง (Low Vision) หมายถึง คนที่สามารถมองเห็นสิ่งต่าง ๆ รอบตัวได้บ้างแต่มองเห็นไม่ชัดหรือมองเห็นเลือนราง หรือ บางคนอาจมองเห็นได้เพียงแค่แสงสว่างเท่านั้น

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า บุคคลสายตาดูเลือนราง (Low vision) หมายถึง บุคคลที่สูญเสียการเห็นบางส่วน แต่ยังสามารถใช้สายตาที่เหลืออยู่ในการมอง โดยสามารถอ่าน เขียนหนังสือ ของคนทั่วไปได้ เมื่อใช้อุปกรณ์เฉพาะช่วยในการมอง หรือ การอ่าน เขียนอักษรที่มีการขยายขนาดใหญ่ขึ้น

ลักษณะทั่วไปของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น

นพพร เพียรพิบูล (2530, หน้า 12-14) ได้กล่าวถึงลักษณะทั่วไปของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา ว่า จะสังเกตได้จากลักษณะท่าทาง ร่างกาย อารมณ์ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความสามารถในการเข้าใจ มโนทัศน์ (Concept) และการปรับตัวในทางสังคมและการทำงาน ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ลักษณะท่าทางของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา สังเกตได้ดังนี้ ชอบลูบคลำ ชอบนั่งก้มหน้า คอเอียง คอดก และมักมองไปโดยไร้จุดหมาย ชอบนั่งหมอบ คุยกันจะไม่มองหน้า ไม่สบตากัน ชอบเดินเกาะกัน มือไม่ค่อยอยู่นิ่ง เพราะใช้มือแทนตา
 2. ลักษณะทางร่างกาย สังเกตได้จากการเคลื่อนไหวช้ากว่าเด็กปกติ แต่ประสาทบางส่วนจะดีกว่าคนปกติ เช่น ประสาทหู มีความสามารถทางการจำ น้ำหนักส่วนสูงไม่แตกต่างจากปกติ
 3. ลักษณะทางอารมณ์ สังเกตได้จากลักษณะขี้อาย ค่อนข้างใจน้อย บางทีก็หงุดหงิด ฉุนเฉียว ไม่มีความมั่นใจในตนเอง ชอบปิดบังซ่อนเร้น
 4. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความบกพร่องทางการเห็นไม่ค่อยมีอุปสรรคในผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเท่าไร เพราะบางคนมีผลการเรียนดีกว่านักเรียนปกติ
 5. ความสามารถในการเข้าใจมโนทัศน์ต่าง ๆ เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาคะมี ความคิดในรูปแบบ Global Cognitive Style คือ การคิดแบบรวม ๆ แต่เด็กปกติจะมีความคิดในแบบ Articulated Cognitive Style คือ การคิดวิเคราะห์อย่างละเอียด เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นจะมีข้อจำกัดเรื่องเกี่ยวกับระยะทางและความสัมพันธ์เนื่องจากมองไม่เห็น
 6. การปรับตัวเข้ากับสังคมและการงาน การปรับตัวของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นเป็นไปเช่นเดียวกับเด็กปกติ แต่ก็จะขึ้นอยู่กับมุมมองเห็น นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับระดับของเศรษฐกิจของครอบครัว การยอมรับของสังคม และการยอมรับสภาพของตนเองด้วย
- นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้วการคัดแยกเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นจากการสังเกต และตรวจวัดการเห็นของเด็กที่สงสัยว่าจะมีความบกพร่องทางการเห็นนั้นจะช่วยให้การจัดความช่วยเหลือและการจัดศึกษาสำหรับเด็กได้เหมาะสม สอดคล้อง และบังเกิดผลดี มีลักษณะบางประการของเด็กที่สามารถสังเกตเห็นความผิดปกติได้ ได้แก่

1. ขอบตาแดง น้ำตาคลอ มีน้ำตาไหลเสมอ
2. มีตุ่มหรือผื่นบนหนังตาและขอบตา
3. ตาเอียง ตาเข หรือตาเหล่
4. หนังตาปลิ้น หรือขอบตาบวมแดง
5. ตาอักเสบ หรือฟุ้งยิงบ่อย ๆ
6. กลอกกลิ้งลูกตาไปมาบ่อย ๆ
7. ตาดำมีลักษณะผิดปกติ
8. ขยี้ตาหรือกะพริบตาดำถี่จนผิดปกติ
9. ชอบหรี่ตา หรือป้องแสงไม่ให้เข้าตา
10. มองวัตถุ หรือสิ่งของที่อยู่ใกล้หรือไกลเกินไป

11. หยิบวางของผิดที่อยู่เสมอ
12. ระมัดระวังการเดินมากผิดปกติ เดินหรือวิ่งไม่สม่ำเสมอ หรือสะดุดพลาดไม่มีสาเหตุ
13. เวลาอ่านหนังสือ มีพฤติกรรมก้มและเงยตลอดเวลา
14. ใบหน้าบวมเปื่อยเวลาอ่านหนังสือ
15. เวลาอ่านหนังสือ ก้มลงมากใกล้กระดาษมากจนผิดปกติ
16. เวลาอ่านหนังสือมักหลับนอน เมื่ออ่านตัวหนังสือที่มีลักษณะคล้ายกัน เช่น อ ฮ บ ข
17. เวลาอ่านหนังสือมักจะอ่านข้ามบรรทัด หรืออ่านซ้ำบรรทัดเดิม
18. เวลาเขียนหนังสือเว้นบรรทัดไม่ถูกต้อง
19. หรีตา หรือเอนศีรษะเอียงเข้าหาหนังสือ
20. ปิดตาหรือหลับตาข้างหนึ่ง เมื่อเวลาอ่านหนังสือหรือดูสิ่งอื่น ๆ

ปัญหาและความสามารถของบุคคลที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น

กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 14-23) กล่าวถึงสภาพปัญหาและความสามารถของบุคคลหรือนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นว่า ปัญหาซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป จากปัญหาความพิการทางกาย คือ บกพร่องทางการมองเห็นหรือตาบอด ทำให้โอกาสที่จะเรียนรู้และรับรู้จำกัด หรือเสียเวลามากกว่าคนทั่วไป ทำให้เรียนรู้ได้น้อยกว่าสติปัญญาที่แท้จริง ในด้านสังคมนักเรียนมีความพยายามในการปรับตัวอยู่ร่วมในสังคมกับเพื่อนนักเรียนทั่วไปได้

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความสามารถในการรับรู้และเรียนรู้ของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น ว่ามีระดับสติปัญญาอยู่ในเกณฑ์เฉลี่ยใกล้เคียงกับนักเรียนทั่วไป หากได้รับการฝึกฝนและมีสื่ออุปกรณ์ที่อำนวยความสะดวก และสามารถพัฒนาความคิดรวบยอดได้จากการฟังบรรยายและเปรียบเทียบจากประสบการณ์ที่เคยเรียนรู้มาแล้ว

บุคคลพิการซ้อน

มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

ผดุง อารยะวิญญู และธีระ จันทรรัตน์ (2538) ให้ความหมายบุคคลพิการซ้อนว่า คือคนที่มีสภาพความบกพร่องหรือความพิการมากกว่าหนึ่งประเภทในบุคคลเดียวกัน เช่น คนปัญญาอ่อนที่สูญเสียการได้ยิน เป็นต้น

สำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 14-23) กล่าวว่านักเรียนพิการซ้อนหมายถึง บุคคลที่บกพร่องทางการเห็น และมีความบกพร่องอย่างอื่นร่วมด้วย เช่น สมาธิสั้น บกพร่องทางการได้ยิน บกพร่องทางร่างกาย

และสุขภาพ สถิติปัญญา พฤติกรรม ภาษาและการพูด ออทิสติก ซึ่งความพิการซ้อนเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ การพัฒนาตามวัย การพัฒนาทักษะการดำรงชีวิตและการรับบริการทางการศึกษา

อารีย์ เพลินชัยวานิช (2544) กล่าวว่า บุคคลพิการซ้อน (Multiple Handicapped) หมายถึง บุคคลที่มีความบกพร่องตั้งแต่ 2 อย่างขึ้นไปในบุคคลเดียวกันอาจแบ่งตามลักษณะได้ตามความพิการที่เห็นชัดเจน เช่น บุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็นร่วมกับบกพร่องอื่น ๆ เช่น การได้ยิน สถิติปัญญา ร่างกาย การเรียนรู้ สมาธิสั้น เป็นต้น

ดอกรัณย์ เป็นนักเรียนพิการซ้อน ที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นประเภทสายตาลี้นารวมกับบกพร่องทางการพูดและภาษาสาเหตุเนื่องจากปากแหว่งเพดานโหว่ไม่สามารถพูดออกเสียงได้ชัดเจนเหมือนคนทั่วไป

จากที่กล่าวมาผู้ศึกษาเห็นว่าไม่มีสิ่งใดที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาการของเด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นมากนัก สิ่งสำคัญที่สุดสิ่งหนึ่งที่จะช่วยให้เด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น สร้างพัฒนาการให้เข้ากับสังคมได้ดีคือ ทักษะของพ่อแม่ หากพ่อแม่เชื่อว่าเด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นมีศักยภาพในการเรียนรู้ เด็กก็จะมีโอกาสดี จะยิ่งทำให้เด็กที่บกพร่องทางการมองเห็นมีการพัฒนาตัวเองไปสู่จุดมุ่งหมายในชีวิตได้

การสอนเด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น

การสอนในโรงเรียนเฉพาะทาง

ในการจัดการเรียนการสอนจำเป็นต้องจัดปัจจัยให้เอื้อต่อสภาพความบกพร่อง ความต้องการจำเป็นของนักเรียนและข้อจำกัดที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยส่งเสริมให้หลักสูตรมีประสิทธิภาพ เช่น การจัดสถานการณ์การเรียนการสอนให้เหมาะกับนักเรียนแต่ละคน (พิบูล เลียวศิริพงศ์, 2544, หน้า 4) ซึ่งนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นสามารถใช้หลักสูตรของคนปกติได้ เพียงแต่อาจมีการปรับปรุงเนื้อหาวิธีการสอน ตลอดจนการใช้สื่อการเรียนการสอนให้แตกต่างไปจากเด็กปกติเท่านั้น วิชาทางด้านภาษานั้นไม่มีปัญหาใด ๆ เพราะเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตามีอักษรเบรลล์แทนอักษรปกติ และสามารถเกิดทักษะเกี่ยวกับ การพูด อ่านและเขียนได้ วิชาคณิตศาสตร์ หรือ วิชาวิทยาศาสตร์ หากมีสื่อการเรียนที่เหมาะสมนักเรียนที่มีความบกพร่องทางสายตาสามารถเรียนได้ วิชาทางด้านศิลปะอาจจะเกิดปัญหาบ้าง ครูต้องคิดแปลงสื่อบางอย่างหรือวิธีการเรียนบางอย่างเพื่อทดแทนกัน เช่น การวาดเขียน อาจจะปั้นด้วยดินน้ำมัน หรือวาดภาพลงบนแผ่นกระจกด้วยดินน้ำมัน หรือใช้สีเทียนวาดภาพบนกระดาษที่วางบนแผ่นตะแกรงมุ้งลวด ซึ่งจะได้ภาพนูนขึ้นมาพอจะทดแทนกันได้ เป็นต้น วิชาพลศึกษา อาจจะต้องมีการดัดแปลงอุปกรณ์

บางอย่าง หรือเปลี่ยนแปลงกติกาใหม่ให้เหมาะสม หรือใช้เทคนิควิธีการสอนที่ต้องมีการดัดแปลง เพื่อทดแทนกัน เช่น การเล่นเทเบิลเทนนิส การวิ่ง หรือการเล่นฟุตบอล เป็นต้น นอกจากนี้วิชาที่เกี่ยวกับการปฏิบัติ ครูอาจจะต้องสอนเป็นขั้นตอนซ้ำ ๆ หรือทำให้เด็กดูโดยการสัมผัสมือครู หรือครูต้องช่วยจับมือเด็กในการปฏิบัติ เป็นต้น ในโรงเรียนเฉพาะความพิการสามารถที่จะจัดสภาพห้องเรียน สภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนแก่เด็กได้เต็มรูปแบบ ผู้เรียนจะรู้สึกมั่นใจ มีความสุขกับการเรียนเพราะรู้สึกว่าการจัดขึ้นเพื่อผู้เรียนเป็นสำคัญ แต่เขาอาจขาดทักษะทางสังคม ฉะนั้นเด็กที่มีความพร้อมในทุกด้านตามเกณฑ์ที่โรงเรียนกำหนดไว้ จึงมีการส่งเสริมให้เด็กได้ออกไปเรียนร่วมกับนักเรียนปกติให้มากที่สุด เพื่อให้ได้ทักษะทางสังคมและมาตรฐานการเรียนใกล้เคียงกับโรงเรียนปกติด้วย ฉะนั้นโรงเรียนเฉพาะทางส่วนใหญ่จึงเป็นการจัดการเรียนการสอนเพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กโดยยึดหลักสูตรแกนกลาง และเพิ่มทักษะจำเป็นให้

ผดุง อารยะวิญญู (2539, หน้า 80) ได้เสนอวิธีการจัดการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นอาจทำได้หลายลักษณะดังนี้

1. เรียนร่วมเต็มเวลาในชั้นเรียนปกติ และได้รับความช่วยเหลือจากครูซึ่งเป็นครูการศึกษาทางด้านการสอนนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นโดยเฉพาะ
2. เรียนในชั้นพิเศษ ซึ่งเป็นห้องเสริมวิชาการ มีครูประจำชั้น เด็กไปเรียนร่วมกับเด็กปกติ บางเวลา แต่เวลาส่วนใหญ่อยู่ห้องเสริมวิชาการที่จัดขึ้นสำหรับเด็กประเภทนี้โดยเฉพาะ
3. จัดบริการสอนตามบ้าน ซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบจัดส่งครูไปสอนนักเรียนเป็นรายบุคคลที่บ้านของเด็ก
4. เรียนในชั้นพิเศษเต็มเวลา เป็นชั้นพิเศษที่อยู่ในโรงเรียนปกติหรือเป็นชั้นพิเศษในศูนย์การศึกษาพิเศษ ที่ให้บริการทางการศึกษาแก่เด็กพิการประเภทนั้นการจะเรียนร่วมประเภทใดนั้น ขึ้นอยู่กับความต้องการของนักเรียนและความพร้อมของรัฐในการจัดการศึกษาแก่เด็กประเภทนี้

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาการทั่วไป ในการสอนวิชาสามัญทั่วไปที่เด็กปกติเรียนตามหลักสูตรในโรงเรียนนั้น ส่วนใหญ่แล้วเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นสามารถเรียนรู้ได้เท่าหรือเกือบเท่าเด็กปกติ หากครูจะใช้สื่อและวิธีการที่เหมาะสมกับการเรียนรู้จากประสาทสัมผัสที่เด็กมีความบกพร่องทางการเห็นมีอยู่ไม่จำเป็นที่จะต้องสอนคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปศึกษา เกษตร และดนตรี เด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็นก็สามารถเรียนรู้ได้ แต่ก็มีได้หมายความว่าครอบคลุมทุกเรื่องทุกเนื้อหาในบางเนื้อหาอาจมีข้อจำกัดที่เด็กกลุ่มนี้ทำไม่ได้หรือทำได้น้อย เช่น วิชาพลศึกษา วิชาคัลลายมือ และนาฏศิลป์

ในการศึกษานี้ ดอกไม้อยู่ในชั้นเรียนพิเศษ ในโรงเรียนเฉพาะทางหรือความพิการ จัดไว้เฉพาะผู้ที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นและมีความพิการอื่นร่วมด้วย เป็นห้องเรียนเฉพาะ หลักสูตรเฉพาะของโรงเรียน ไม่จัดการเรียนการสอนเป็นสาระการเรียนรู้ด้านวิชาการ ไม่มีการเตรียมความพร้อมสำหรับวิชาการใด ๆ เป็นการจัดประสบการณ์เกี่ยวกับกิจวัตรประจำวัน การเคลื่อนไหวร่างกาย การฝึกการเดินทาง ฝึกการรับรู้สัมผัส การจัดประสบการณ์ทางด้านศิลปะ การประกอบอาหาร การประดิษฐ์ของชำร่วย เป็นต้น

การจัดประสบการณ์การสังเกตสภาพแวดล้อมภายในและภายนอกสถานที่

ผดุง อารยะวิญญู (2539, หน้า 80) เพื่อเป็นการพัฒนาทักษะการใช้สถานที่ให้มีประสิทธิภาพปลอดภัยและได้ผลจำเป็นจะต้องมีการแนะนำเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม บรรยากาศ และเป็นการป้องกันอันตรายจากอุบัติเหตุที่อาจเกิดขึ้นจากสิ่งแวดล้อม ข้อสำคัญคือเด็กจะได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมและสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างถูกต้องเหมาะสมทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างอิสระ

การฝึกความรู้สึกรับรู้

การสอนการฟัง โดยการฝึกให้เด็กฟังเสียงที่อยู่ใกล้ตัวก่อน ทั้งเสียงในสิ่งแวดล้อม เช่น เสียงคนเดิน เสียงเปิดปิดประตู เสียงออก เสียงโทรศัพท์ เสียงช้อนกระทบจาน เสียงสุนัข เสียงทีวี เสียงฝนตก เสียงน้ำไหล เสียงพูดของพ่อ แม่ พี่น้อง สมาชิกในบ้าน เพื่อนบ้าน ครู และเพื่อน เป็นต้น การสอนการฟังเพื่อฟังเสียงเพื่อจำแนกทิศทางของเสียง เด็กควรจะทราบว่า เสียงที่ได้ยินนั้นมาจากไหนหรือทิศทางใด เพื่อประโยชน์ในการที่จะเข้าไปหาหรือหลบหลีกจากสิ่งนั้น

ฟังเพื่อคาดคะเนระยะทางของเสียงเป็นการฝึกการรับรู้ของเด็กว่าเสียงที่เขาได้ยินอยู่ใกล้หรือไกลตัวเพียงใด โดยเฉพาะในการเดินทางและการหาสิ่งของที่ตกหล่น ฟังเพื่อเลือกเสียงที่ต้องการในบางสถานการณ์ จะมีเสียงต่างๆ หลายเสียงในเวลาเดียวกัน เด็กจะต้องคัดแยกเสียงที่ได้ยิน เพื่อไม่ให้เสียสมาธิ หรือขาดขั้นตอนในการฟัง เช่น ขณะฟัง พ่อพูดอยู่มีเสียง ทีวี นกร้อง เล่นกัน หรือมีเสียงโทรทัศน์ หรือมีเสียงสุนัขเห่า เป็นต้น

การสัมผัส ถึงแม้คนเราไม่ได้ใช้ประสาทสัมผัสในการรับรู้เท่ากับประสาทหูและประสาทตา แต่ในกรณีที่ประสาทหูหรือประสาทตาบกพร่องไปประสาทสัมผัสก็จะเป็นสิ่งจำเป็นในการช่วยให้คนรับรู้สิ่งต่างๆ ได้มากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่มีความบกพร่องทางการเห็นการสัมผัสที่สำคัญ คือ การใช้มือแทนสายตา แต่การได้จับลูก หรือแม้กระทั่งร่างกายได้สัมผัสกับแรงลม แสงแดด อบอุ่น จากเตาไฟ ก็ทำให้เด็กเรียนรู้ได้มากขึ้น ครูจึงควรเตรียมความพร้อมให้เด็กเข้าใจความหมายและลักษณะที่จำเป็น เช่น

1. การให้สัมผัสรูปทรง ขนาด เช่น รูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ทรงกลม วงกลม ใหญ่-เล็ก กว้าง-แคบ สูง-ต่ำ ยาว-สั้น อ้วน-ผอม เป็นต้น
2. การให้สัมผัสพื้นผิว เช่น เรียบ-ขรุขระ, แข็ง-นิ่ม การให้สัมผัสความรู้สึกเช่น เย็น ร้อน อุ่น เป็นต้น

การดมกลิ่น ทักษะอีกอย่างหนึ่งที่เด็กควรได้รับการฝึก คือ การดมกลิ่น เพราะจะมีประโยชน์ต่อการเข้าใจสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น ปกติสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเราจะมีกลิ่นต่าง ๆ ทั้งที่น่าน่ารมย์และกลิ่นที่รบกวน หรือกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ตลอดเวลา ซึ่งจะเป็นสัญญาณเตือนให้เด็กทราบว่าขณะนั้นเขาอยู่ที่ไหน เช่น ถ้าได้กลิ่นอาหารก็แสดงว่าอยู่ใกล้ห้องครัว หรือร้านอาหาร เป็นต้น

การฝึกทักษะการดมกลิ่นทำในทำนองเดียวกับการฝึกทักษะด้านอื่น คือ แนะนำให้เด็กรู้จักและคุ้นกับกลิ่นง่าย ๆ ซึ่งอยู่ใกล้ตัวก่อน เช่น กลิ่นกับข้าว กลิ่นสบู่ กลิ่นอาหารที่กำลังปรุงใหม่ สิ่งสำคัญควรฝึกให้เขาเรียนรู้ถึงกลิ่นที่ไม่พึงประสงค์ในตัวเองที่เกิดจากการไม่ดูแลสุขลักษณะของตนเอง เพื่อจะได้รู้จักวิธีดูแลรักษาความสะอาดร่างกาย เป็นต้น

การใช้สายตาที่เหลืออยู่ เป็นเรื่องที่ควรส่งเสริม เพราะเป็นเรื่องที่ยอมรับกันแล้วว่าทั้งในวงการแพทย์และการศึกษาว่าการใช้สายตาที่เหลืออยู่ไม่ได้ส่งผลให้สายตาเสื่อมลงเพราะแม้จะไม่ได้ใช้สายตาก็จะเสื่อมลงเช่นกันดังนั้นขณะที่เด็กยังมีสายตอยู่จะต้องส่งเสริมให้เขาได้ใช้ประโยชน์จากสายตาต่อการดำเนินชีวิตประจำวันให้มากที่สุดฝึกกระตุ้นให้ใช้สายตาในการอ่าน เขียนหนังสือ แต่ถ้ามีอาการแทรกซ้อน เช่น เคืองตา ปวดตา ก็ควรแนะนำให้หยุดพักพ่อน แล้วจึงกลับมาใช้สายตาใหม่ ทำเช่นนั้นจนกว่าจะชิน แต่ถ้าการฝึกเช่นนี้แล้วยังมีอาการระคายเคือง ก็ควรงดใช้สายตาและควรปรึกษาจักษุแพทย์ทันที

การเคลื่อนไหวร่างกาย ทักษะการเคลื่อนไหวร่างกายจำเป็นจะต้องมีการสอนเพื่อให้เกิดบุคลิกภาพที่ดี การเคลื่อนไหวร่างกาย เช่น การวิ่ง การกระโดดข้าม กระโดดเขย่ง เดินแถว ม้วนตัว กระโจน ทรงตัว หมุนตัวกลับกระแทกหัน เลี้ยวซ้าย เลี้ยวขวา ตรงไปข้างหน้า ตลอดจนการวางท่าทางการเดินหรืออิริยาบถที่เหมาะสมล้วนจำเป็นต้องพัฒนา

การสอนพูด การที่เด็กมองไม่เห็นว่าคุณพูดได้อย่างไร ทำปากหรือริมฝีปากอย่างไร เด็กไม่รู้จักวิธีพูด ดังนั้นจึงต้องมีวิธีกระตุ้นให้เด็กพูด โดยเริ่มการจับมือให้เด็กสัมผัสหรือแตะที่ปากของผู้พูดขณะที่พูดคำที่ต้องการสอนให้เด็กพูด และควรเริ่มจากคำง่ายๆ มีความหมายกับตัวเด็กและใกล้ตัวเด็กก่อน แล้วจึงเพิ่มคำให้มากขึ้นจนเป็นวลีหรือประโยคง่าย ๆ

มารยาทในการสนทนา การทักทาย เป็นเรื่องที่ต้องฝึก เด็กไม่สามารถเรียนรู้จากการเลียนแบบได้ เด็กควรได้รับการฝึกเกี่ยวกับการใช้เสียงในการพูดไม่ให้ดังมากเกินไป หรือเบาเกินไป ไม่แสดงอาการปฏิกิริยาแปลก ๆ ขณะพูด เช่น โยกตัว ยกไหล่ เอียงคอ เงี้ยวหูฟัง การไหว้ การคำนับ การแสดงท่าทางไม่พอใจ และควบคุมอารมณ์

การพัฒนาความคิดรวบยอด เด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น จะมีความลำบากมากในการสร้างความคิดรวบยอดในเรื่อง ตำแหน่ง ที่ตั้ง ทิศทาง หากไม่ได้รับการพัฒนา เช่น การสอนเด็กว่าสามเหลี่ยมมุมฉาก มีด้านสามด้าน และมุมสามมุม มุมหนึ่งกว้าง 90 องศา และมุมอื่นอีก 2 มุมกว้างมุมละ 45 องศา เด็กจะไม่เข้าใจว่าท่านกำลังพูดถึงอะไร หากยังไม่เข้าใจว่า สามเหลี่ยมด้าน มุม 90 และ องศา 45 องศา มาก่อน ควรจะสอนความคิดรวบยอดเกี่ยวกับอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายของเขาเอง และทิศทาง ซ้าย ขวา

ลูกคิด ลูกคิดเป็นเครื่องมือทางคณิตศาสตร์ที่ใช้สอนเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาได้ดีมากจะช่วยให้นักคณิตศาสตร์เป็นสิ่งที่มีความหมายและน่าสนใจที่จะเรียน สามารถเพิ่มความรวดเร็วความถูกต้องในการแก้โจทย์คณิตศาสตร์ตลอดจนการใช้กล้ามเนื้อเล็กของนิ้วมือร่วมด้วย

อักษรเบรลล์ (Braille) การสอนอักษรเบรลล์จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเด็กมีความบกพร่องทางสายตา มีพัฒนาการด้านการคลำ ทักษะการใช้มืออย่างดีมากก่อน มิฉะนั้นการเรียนจะประสบผลสำเร็จได้ยาก

หนังสือแถบเสียง (Talking Book) หนังสือแถบเสียงเป็นสื่อการเรียนรู้ที่เป็นแถบเสียง เพื่อส่งเสริมความรู้ และทักษะการฟังการคิด ให้แก่เด็ก

การพิมพ์ดีด เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาที่มีอายุมากกว่า 10 ปี ขึ้นไป ทุกคนควรเรียนพิมพ์ดีดเพราะพิมพ์ดีดจะเป็นหนทางที่สามารถสื่อสารกับคนตาปกติที่อ่านอักษรเบรลล์ไม่ได้ ทักษะการพิมพ์ดีดบางคนเมื่อโตขึ้นสามารถใช้ประกอบอาชีพได้ ซึ่งการสอนพิมพ์ดีดให้กับเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา ใช้วิธีสอนเช่นเดียวกับคนทั่วไป

การสอนกิจวัตรประจำวัน การหัดให้เด็กสามารถช่วยเหลือตนเอง ดูแลตนเองในการกิจวัตรประจำวันได้ เช่น การรับประทานอาหาร การดื่มน้ำ การล้างมือ การล้างปาก การแปรงฟัน การใช้ห้องน้ำ การอาบน้ำสระผม การแต่งกาย การบอกความต้องการของตนเองให้คนอื่นเข้าใจ ตลอดจน การเก็บรักษาของใช้ส่วนตัวได้อย่างมีระเบียบ

นอกจากนี้ควรฝึกมารยาททั่ว ๆ ไป เพราะข้อจำกัดทางการเห็นของเด็ก ทำให้เด็กไม่มีโอกาสทราบวิธีที่ควรปฏิบัติตนในสังคม เช่น มารยาทในการรับประทานอาหาร การเคี้ยว การดักอาหาร การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ครูสามารถแนะแนวเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา และเด็กปกติให้มีความเอื้ออาทรต่อกัน อันเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการอยู่ร่วมกัน นักเรียนที่มี

ความบกพร่องทางการมองเห็นจะสามารถพัฒนาความสามารถและพึ่งพาตนเองได้มากยิ่งขึ้นหากได้เลียนแบบ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบเช่นเด็กปกติ ในขณะที่เดียวกันการประสานความช่วยเหลือระหว่างบ้านและโรงเรียนก็เป็นแรงเสริมอีกด้านหนึ่งที่มีผลต่อการพัฒนาเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น พ่อแม่ญาติพี่น้องจะรับทราบความก้าวหน้าในการเรียนของเด็กที่มีความบกพร่องทางการเห็น สามารถเสริมต่อความก้าวหน้าให้แน่นแฟ้นถาวร การประสานความช่วยเหลือที่ง่ายที่สุด คือ การพบปะพูดคุยถึงงานที่ครูกำลังทำอยู่ให้ผู้ปกครองรับทราบ

ดอกรั้ว ได้รับการสอนให้ทำกิจวัตรประจำวันได้ด้วยตัวเอง ปัจจุบันสามารถช่วยเหลือตนเองในด้านกิจวัตรประจำวันได้ แต่ยังไม่สะดวกเรียบร้อย และยังไม่สามารถปฏิบัติตัวตามมารยาททางสังคม และกิจกรรมกลุ่มที่ครูมอบหมายให้ปฏิบัติร่วมกันได้

การจัดการเรียนการสอนสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นพิการซ้อน

หลักสูตรสำหรับผู้มีความบกพร่องทางการเห็นพิการซ้อน ควรเป็นกิจกรรมที่เน้นการรู้จักเข้าใจตนเอง การช่วยเหลือตนเองในการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน การพัฒนา การบำบัดฟื้นฟูอาการพิการซ้อนโดยผู้เชี่ยวชาญ ผดุง อารยะวิญญู (2539, หน้า 72-74) ทั้งนี้การจัดการเรียนการสอนให้แก่ดอกรั้ว จึงเป็นหลักสูตรเฉพาะ มีแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) และแผนการสอนเฉพาะบุคคล (IIP) ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาความสามารถที่เหลืออยู่ให้ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง โดยครูมีบทบาทสำคัญในการจัดทำแผนกิจกรรมให้สอดคล้องตามความต้องการจำเป็นพิเศษสำหรับดอกรั้ว

ความหมายของคำว่าศิลปะ

สุชาติ เกาทอง (2532, หน้า 14-15) กล่าวว่า ศิลปะถูกให้ความหมายในพจนานุกรมศัพท์ศิลปะ ว่า คือ ผลแห่งพลังความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่แสดงออกในรูปลักษณะต่าง ๆ ให้ปรากฏซึ่งสุนทรียภาพ ความประทับใจ หรือความสะเทือนอารมณ์ตามอัจฉริยภาพ พุทธิปัญญา ประสบการณ์ รสนิยม และทักษะของแต่ละคน เพื่อความพอใจ ความรื่นรมย์ ขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี หรือความเชื่อในลัทธิศาสนา และศิลปะยังหมายถึง ความงามที่เป็นอัตวิสัย (Subjective) เป็นความงามที่ให้ความรู้สึก พอดี ยินดี เฉพาะส่วนตัว และเป็นความงามทางภววิสัย (Objective) ความงามที่ให้ความรู้สึกถึงแบบอย่างที่สุด เป็นเรื่องของความจริงทางภายนอก

เลิศ อานันทนะ (2539, หน้า 64) กล่าวว่า ความหมายของศิลปะเด็ก คือ การแสดงออกอย่างมีอิสระเสรี (Free Expression) เพื่อพัฒนาความสามารถด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์จินตนาการ สร้างเสริมศิลปนิสัย และพื้นฐานรสนิยมที่ดีให้แก่เด็ก ๆ

จากความหมายของ ศิลปะข้างต้นอาจสรุปได้ว่า ศิลปะเป็นการแสดงออกซึ่งความสามารถ ความคิดสร้างสรรค์ อย่างมีสุนทรียภาพของบุคคล

ศิลปศึกษากับการศึกษาพิเศษ

สกาเวิร์ตน์ คุณาวิศรุต และกอบชัย พรหมินทะโรจน์ (อ้างใน ชีระ จันทรัตน์, 2538, หน้า 2) มีความเห็นสอดคล้องกันว่าด้วยเหตุที่เด็กเหล่านี้ มีความบกพร่องทางสายตา จึงขาดโอกาสที่จะเรียนรู้ตามกำลังความสามารถของตนเอง และมีขอบเขตการรับรู้ได้จำกัด เรียนรู้ได้ต่ำกว่าระดับสติปัญญาที่แท้จริง เพราะเด็กไม่สามารถใช้สายตาในการเรียน หรือการทำงานใด ๆ ได้เช่นเด็กปกติทั่วไป ทำให้ต้องพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่นในบางเรื่องในการดำรงชีพ รวมทั้งสังคมยังให้ความช่วยเหลือและการตอบสนองแก่เด็กเหล่านี้อย่างไม่เพียงพอ นอกจากปมด้อยที่กล่าวมาแล้ว ยังมีปัญหาเกี่ยวกับทางกาย และจิตใจ หรือปัญหาทางอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

สัทักษณ์ เทียนสุวรรณ (2531, หน้า 60) และ โลเวนเฟลด์ และบริเทนส์ (Lowenfeld and Britian, อ้างใน จิรศักดิ์ ส่งแสงขจร, 2530, หน้า 19) มีความเห็นสอดคล้องกันว่า เด็กพิเศษ (Exceptional Children) คือเด็กที่มีความผิดปกติ หรือมีพัฒนาการต่าง ๆ แตกต่างจากเด็กปกติธรรมดา โดยทั่วไปเด็กเหล่านี้จะมีปัญหาเกี่ยวกับพัฒนาการด้านร่างกาย ด้านอารมณ์ ด้านสังคม ตลอดจนปัญหาทางด้านสติปัญญา ความผิดปกติ หรือความแตกต่างอาจเป็นไปได้ทั้งทางบวก และทางลบ เมื่อพูดถึงความผิดปกติในทางบวก นั้นจะหมายถึง เด็กที่มีสติปัญญา และความสามารถสูงกว่าเด็กปกติทั่วไปที่อยู่ในวัยเดียวกัน โดยจะเรียกว่า “เด็กฉลาด” หรือ “เด็กปัญญาเลิศ” หรือ “เด็กมีพรสวรรค์” แต่ในทางตรงกันข้ามเด็กที่มีความผิดปกติในทางลบ จะหมายถึง เด็กที่มีความพิการทางร่างกาย มีความผิดปกติทางจิตใจ มีปัญหาทางการสื่อสาร หรือมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากปกติ ไม่ว่าจะเป็นเด็กที่มีความบกพร่องในลักษณะใด ๆ เช่น พิการทางกาย หู ตา ต่างมีความต้องการการบำบัดรักษาที่ถูกต้อง เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา จัดได้ว่าเป็นเด็กพิเศษประเภทหนึ่ง ซึ่งต้องการบำบัดรักษาเช่นเดียวกับเด็กพิเศษประเภทอื่น ๆ วิชาศิลปศึกษาเป็นวิชาหนึ่งที่ให้คุณค่าในแง่ของการบำบัดรักษาทางจิต และยังส่งเสริมพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็ก หากได้มีการนำเอาศิลปศึกษามาบูรณาการให้เข้ากับการศึกษาพิเศษอย่างถูกต้อง และเหมาะสมกับเด็กที่มีความบกพร่องในลักษณะต่าง ๆ และโดยเฉพาะเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา ย่อมจะทำให้เด็กได้รับประโยชน์เต็มที่จากการศึกษา เพื่อเป็นการชดเชยกับความต้องการของเด็กเหล่านี้ให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาทักษะในทุกด้านให้ดียิ่งขึ้น พร้อมกันนี้ ยังสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดจากจิตใจหรือปัญหาทางอารมณ์ให้เกิดการพัฒนาในทางที่ดียิ่งขึ้น ศิลปศึกษาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการส่งเสริมคุณสมบัติที่บกพร่องของเด็กได้

หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2540, หน้า 44) ได้กล่าวไว้ว่า ในการสอนวิชาศิลปศึกษาแก่เด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา จะต้องดำเนินการสอนด้วยความเอาใจใส่ และเน้นการสอนรายบุคคล ต้องคัดสรรเครื่องมือ หรือวัสดุอุปกรณ์ด้วยความรอบคอบ และต้องระวังไม่อำนวยความสะดวกให้เด็กเกิดนิสัยต้องพึ่งพาผู้อื่นมากเกินไป

ปฏิภาณ นาควิโรจน์ (2544, หน้า 25) สรุปไว้ว่า วิชาศิลปศึกษาสามารถตอบสนองความต้องการ ความสามารถ ความถนัด ความชอบ ความสนใจ และตอบสนองความแตกต่างของแต่ละบุคคลได้ ไม่ว่าเด็กคนนั้นจะเป็นเด็กฉลาด เด็กอ่อน เด็กที่มีความพิการ หรือบกพร่องในส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เพราะศิลปศึกษาช่วยส่งเสริมให้เด็กได้แสดงออกตามกำลังความสามารถของเด็กได้อย่างเต็มที่ ศิลปศึกษาไม่ใช่เพียงแต่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน หรือการผ่อนคลายความตึงเครียดแก่เด็กเท่านั้น แต่ยังเป็นวิธีการระบายความรู้สึกนึกคิดออกมาในรูปของผลงานที่เกิดจากการประสานกันอย่างกลมกลืน ระหว่างความคิด จินตนาการ และการแสดงออก ศิลปศึกษาจะส่งเสริมเด็กที่พิเศษให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง อันจะนำมาซึ่งการพัฒนาศักยภาพแห่งตนไปในทางที่เหมาะสม เกิดสภาวะที่ปลอดภัย เป็นที่ยอมรับมองเห็นคุณค่าในตนเอง ผู้อื่น และสิ่งรอบตัว เกิดความรู้สึกอิสระ ลดปัญหาทางจิตใจและอารมณ์ไปได้มาก และจากการพัฒนาตนจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและประเทศต่อไปในอนาคต ซึ่งในต่างประเทศให้ความสำคัญมากเกี่ยวกับเรื่องศิลปะกับเด็กพิเศษ ในแง่ของการบำบัดรักษา และการส่งเสริมความสามารถการวาดภาพ การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ทางด้านศิลปะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่มีความสามารถพิเศษด้านศิลปะในเด็ก ออทิสติกที่มีความสามารถทางด้านศิลปะเป็นที่ยอมรับกันมากมาย ส่วนเด็กที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น กิจกรรมงานสัมผัส Tactile น่าจะเหมาะสมที่สุด เช่นงานดินเหนียว หน้ากาก และผ้าเช็ดหน้า (Terri Mauro, 2005, หน้า 2-3) เป็นต้น ผู้ที่สนใจสามารถค้นคว้าหาข้อมูลเพิ่มเติมได้อย่างแพร่หลายจากระบบข้อมูลข่าวสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต มีการทำธุรกิจเป็นสถาบันสอนศิลปะบำบัด หรือ ศูนย์ให้ความช่วยเหลือต่าง ๆ ซึ่งครู ผู้ปกครอง มักให้ความสนใจในการสืบค้นข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการให้ความช่วยเหลือเด็กพิเศษเหล่านี้ ให้ถูกต้องเหมาะสม ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าเด็กทุกคน สามารถที่จะมีส่วนร่วมในการทำงานศิลปะได้ การทำกิจกรรมศิลปะจะทำให้พวกเขาารู้สึกได้ถึงการทำงานที่มีคุณค่า รู้สึกได้ถึงความสำเร็จลุล่วงเป็นการเพิ่มความเชื่อมั่นในตัวเด็ก จึงต้องให้ความสำคัญในการเลือกกิจกรรมให้เหมาะสมกับความสามารถของเด็ก

ดังนั้นผู้ศึกษาเห็นว่าการจัดการศึกษาพิเศษควรเป็นไปในลักษณะที่เอื้อต่อความต้องการจำเป็นของผู้เรียนเป็นรายบุคคล เนื่องจากผู้เรียนมีข้อจำกัด หรือขีดความสามารถที่ไม่เท่าเทียมกัน เช่น ดอกไม้ ยังไม่มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ทักษะวิชาการ การจัดการเรียนการสอนสำหรับดอกไม้

จึงเป็นการสอนทักษะการดำเนินชีวิต ทักษะทางสังคมและในการศึกษาครั้งนี้จะช่วย กระตุ้น ส่งเสริมความสามารถที่มีอยู่ในตัวของเด็กไม่ให้มีโอกาสแสดงออกได้อย่างเต็มที่ ผ่านการวาดภาพ โดยมีตัวแบบเป็นตัวอย่าง

ความหมายและความสำคัญของการวาดภาพระบายสี

การวาดภาพ หรือการวาดเขียน เป็นวิธีวาดภาพที่ปรากฏรูปร่างลักษณะต่าง ๆ กัน ความ เป็นไปได้ประการหนึ่ง คือ มนุษย์ต้องการที่จะแสดงอะไรบางอย่างไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ความรู้สึก นึกคิด อารมณ์ที่เป็นส่วนตัว หรือแม้แต่เพียงร่องรอยง่าย ๆ ที่ทำขึ้นด้วยมือตัวเอง โดยเป็นลักษณะ ผลผลิตของการวาดเขียน การระบายสี การลาก หรือการวาดเส้นลงไปบนพื้นผิวของวัสดุอย่างใด อย่างหนึ่งเพื่อให้เกิดร่องรอยหรือรูปร่างขึ้น โดยจะต้องให้ความชัดเจนของรูปร่างลักษณะของภาพ ก่อนที่จะระบายสี ยังรวมถึงเทคนิคการใช้เส้น การแสดงออกถึงลักษณะของการสร้างสรรค์ รูปร่างให้สัมพันธ์กับรูปด้าน และรูปลักษณะ (สุชาติ เถาทอง, 2532; สงวนศรี ศรีเพงพงษ์, 2534)

สุชาติ เถาทอง (2532, หน้า 59-60) กล่าวว่า การระบายสี คือ การใช้สี หรือการกระทำ ด้วยสีโดยใช้เครื่องมืออุปกรณ์ ที่เหมาะสม และมีลักษณะเป็น 2 มิติ มีความกว้าง และความยาว เพื่อถ่ายทอดพฤติกรรม หรือ ความรู้สึก ประสบการณ์ของสุนทรียภาพ โดยใช้สีเป็นสีน้ำ สีน้ำมัน สีฝุ่น ฯลฯ เป็นสื่อกลางในการแสดงออก การระบายสี และการวาดภาพ หรือวาดเส้น มีลักษณะ บางอย่างร่วมกัน และสัมพันธ์กันโดยแทบจะแยกออกจากกันไม่ได้โดยเด็ดขาด

โชคก เก่งเขตรกิจ (2533, หน้า 3) กล่าวว่า การระบายสี (Painting) คือ การเขียนภาพโดย ใช้สีระบายลงในภาพ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดรูปแบบที่เห็นจากธรรมชาติ หรือจากสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ สร้างขึ้น ตามแนวความคิดสร้างสรรค์

สมเกียรติ ตั้งนโม (2539, หน้า 138-150) กล่าวว่า เด็กทุกคนเคยวาดภาพ หรือวาดเส้น ซึ่งเกิดจากแรงกระตุ้นโดยธรรมชาติทำให้เด็กวาดเส้นบางสิ่งบางอย่าง แม้จะเป็นเพียงรูปคนขีด ๆ เหมือนกิ่งไม้ Stick Figure งานวาดภาพ หรือวาดเส้นของเด็กทำให้ทราบถึงทัศนวิสัยหรือการมอง ของพวกเขา ๆ ที่มีต่อโลก งานภาพวาด หรือวาดเส้นของเด็กจะเผยถึงความคิดเพื่อฝันและ ความกลัวต่าง ๆ นา ๆ และงานภาพวาดหรือวาดเส้นของเด็กทุกชิ้นจะแสดงให้เห็นถึงลักษณะและ การแสดงออกที่เป็นสากล ด้วยคุณสมบัติ 2 ประการของการวาดภาพ หรือวาดเส้นของเด็ก คือ ความคุ้นเคยหรือความเป็นส่วนตัว (Familiarity and Intimacy) ผลงานการวาดภาพหรือวาดเส้น เป็นการแสดงออกที่ตรงไปตรงมา (Direct Expression) จากสมองสู่มือหรือ From Brain to Hand และถูกทำขึ้นด้วยความรวดเร็ว ลงบนพื้นผิวประเภทใด หรือลักษณะใดก็ได้ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ สื่อแห้ง (Dry Media) มีลักษณะที่เป็นการขีด หรือถูกการขีดขีดผ่านกระดาษหรือผิวหน้า

อย่างอื่น เช่น ดินสอ ถ่าน ชอล์ก เกรยอน Pastel ฯลฯ และสีน้ำ (Liquid Media) จะเข้าไปในลักษณะตรงกันข้ามกับสื่อแห้ง คือ มีอนุภาคของเนื้อสีที่แขวนลอยอยู่ในของเหลว และเลื่อนไหลอยู่บนผิวหน้าที่เป็นไปอย่างอิสระ เช่น ปากกากับหมึก พู่กันกับหมึก เป็นต้น ดังนั้น การวาดภาพระบายสี เป็นภาพที่ถูกเขียนขึ้นทั้งสีเดียว และหลายสี มีการแสดงออกเป็นรูปร่าง และลักษณะต่าง ๆ กันไม่ว่าจะเป็นรูปคน วัตถุ สิ่งของ เป็นเหมือนภาพการบันทึกความคิด และการบันทึกความรู้สึก โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการสร้างสรรค์ ได้แก่ กิ่งไม้ นิ้วมือ เศษวัสดุ พู่กัน ดินสอ ปากกา สีน้ำ สีฝุ่น สีชอล์ก สีเทียน เป็นต้น โดยการขีดเขียนด้วยวิธีใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นการละเลง ทา ระบาย เทสี เป็นต้น งานสร้างสรรค์ ที่เกิดจากการวาดภาพระบายสีจะเป็นการช่วยพัฒนาเด็กในด้านอารมณ์ สังคม สติปัญญา และความคล่องแคล่วในส่วนต่างๆ ของร่างกาย ให้ได้สัมผัสกับความคิด ความรู้สึก การแสดงออกที่มีคุณค่าในทางสุนทรีภาพ เกิดการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ความคิด อย่างฉลาด ส่งเสริมสติปัญญา กระบวนการทำงานหรือขั้นตอนต่าง ๆ ในการวาดภาพระบายสี เป็นการฝึกเด็กให้ใช้ความรู้หลายด้านในการแก้ปัญหาในการทำงานนอกจากนี้ยังเสริมความเข้าใจ ทักษะคิด และการเห็นคุณค่าของศิลปะวัฒนธรรมและความงาม

ปฏิภาณ นาควิโรจน์ (2544, หน้า 32) กล่าวว่า การวาดภาพระบายสี เป็นกิจกรรมหนึ่งในวิชาศิลปศึกษา ที่มีความสำคัญเพื่อก่อให้เกิดความตระหนักในคุณค่า และความงามของศิลปะในตัวเอง ยังรวมไปถึงการกระตุ้นให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การแสดงออก และยังมีประโยชน์ในแง่พัฒนาการในทุกด้าน เมื่อเด็กสามารถรับรู้ถึงความงามของทุกสิ่งก็จะนำสิ่งที่ประทับใจนั้น รวมเข้ากันกับประสบการณ์ของตัวเอง กับสิ่งแวดล้อม กับความประทับใจกับสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นส่วนตัว วัฒนธรรมที่ดำรง จึงถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานทางศิลปะ ในการวาดภาพ เป็นวิธีการเขียน หรือลากเส้นให้ปรากฏเป็นรูปร่างลักษณะต่างๆ ด้วยอุปกรณ์ เช่น ปากกา ดินสอ สีน้ำ หมึก เป็นต้น หลังจากนั้นก็สามารถเข้าไปสู่ขั้นตอนการระบายสี คือ การใช้สีที่มีอยู่ระบายลงในภาพ ด้วยสีที่มีอยู่หลายชนิด เช่น สีฝุ่น สีน้ำ สีเทียน เป็นต้น ผลงานที่เกิดจากการวาดภาพระบายสี มักจะพบองค์ประกอบและทัศนธาตุอันได้แก่ เส้น สี รูปทรง ที่วาง และการออกแบบ ปรากฏอยู่ในผลงาน ซึ่งประกอบกันเป็นเรื่องราวตามแต่ความต้องการของผู้สร้างจะสื่อ หรือแสดงออกมา อาจเป็นเรื่องราวของตนเอง สังคม หรือ ธรรมชาติแวดล้อม

จากความหมายของ การวาดภาพระบายสีข้างต้นอาจสรุปได้ว่า การวาดภาพระบายสี คือ การใช้ ดินสอ สี ขีด เขียนลงไปบนพื้นวัสดุทำให้เกิดเป็นลวดลายหรือสีสันทันขึ้นมา ตามอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ ของผู้วาด

ทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld)

ทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะที่ทำการศึกษา โดย โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, อ้างใน ประทีน มหาจันทร์, 2531, หน้า 36-61) อายุกับพัฒนาการทางศิลปะ กล่าวไว้ 5 ขั้นดังนี้

1. ขั้นขีดเขียน (The Scribbling Stage) อายุ 2-4 ปี
2. ขั้นก่อนแผนแบบ (The Preschematic Stage) อายุ 4-7 ปี
3. ขั้นแผนแบบ (The Schematic Stage) อายุ 7-9 ปี
4. ขั้นเริ่มเหมือนจริง (The Drawing Realism) อายุ 9-11 ปี
5. ขั้นมีเหตุผล (The Stage of Reasoning) อายุ 11-13 ปี

1. ขั้นขีดเขียน (The Scribbling Stage)

การแสดงออกโดยการขีดเขียนของเด็ก เกิดขึ้นกับเด็กอายุระหว่าง 2-4 ปี เป็นการขีดเขียนอย่างไม่มีจุดหมาย เพราะเป็นเพียงเส้นที่ลากชุกชุก เรียก ว่า การขีดเขียน ทั้งนี้เพราะเด็กยังบังคับการเคลื่อนไหวของตนเองไม่ได้ เนื่องจากกล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ยังไม่แข็งแรงพอ เมื่อเด็กเติบโตขึ้นจนอายุประมาณ 2 ปี เด็กจะเริ่มลากเส้นลงไปบนกระดาษได้ แต่การลากรอยเส้น หรือขีดเขียนอะไรลงไปในระยะนี้เป็นไปโดยขาดการบังคับ เส้นที่ได้จะยุ่ง ไม่เป็นระเบียบ อย่างไรก็ตามคุณภาพของเส้นที่เด็กลากอาจใช้เป็นเครื่องบ่งชี้บุคลิกภาพของเด็กได้ เด็กที่สมบูรณ์แข็งแรงเส้นที่ลากจะหนาหนัก และมั่นคง ส่วนเด็กที่อ่อนแอ จะลากเส้นพร่า ๆ ขาดความมั่นคง

2. ขั้นก่อนแผนแบบ (The Preschematic Stage)

เด็กในวัย 4-7 ปี ชอบวาดรูปคนเป็นที่สุดการที่เด็กวาดรูปคนขึ้นก็เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงออกของตนกับความเป็นจริง เพราะเมื่อใดเด็กเกิดความพอใจ มีความซาบซึ้งในความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงออก กับความเป็นจริงในธรรมชาติ ซึ่งเด็กต้องการแสดงออกแล้วเมื่อนั้น เด็กก็จะต้องการที่จะแสดงออกโดยการเขียนรูปคน เป็นอันดับแรก ต่อไป การเขียนรูปสิ่งแวดล้อมก็เริ่มขึ้น เมื่อเด็กมีความพอใจในการแสดงออกโดยการวาดรูปคน เด็กจะวาดแต่เฉพาะรูปคนกับการแสดงออกของคน เช่น รูปคนยืน คนนั่ง คนเก็บดอกไม้ เป็นต้น เด็กจะแสดงแต่รูปคนเดียว ๆ โดยไม่เอาสิ่งแวดล้อมที่จำเป็นมาเกี่ยวข้อง ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า การแสดงออกของเด็กในวัยนี้ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ จะไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวสำหรับเด็กเลย ทั้ง ๆ ที่เด็กก็รู้ดีว่าในสิ่งแวดล้อมมีอะไรบ้าง

3. ขั้นมีแผนแบบ (The Schematic Stage)

เมื่อการแสดงออกทางการขีดเขียนของเด็กได้พัฒนามาถึงตอนปลาย ขั้นเริ่มต้นของการวาดขึ้นก่อนแผนแบบ เด็กได้ปรับปรุงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นเครื่องหมายแทนของจริงให้ใกล้เคียงกับของจริงได้มากขึ้น ในการวาดรูปคน แต่ก่อนเคยวาดตาเป็นเพียงจุด ก็จะปรับปรุงให้เป็นวงกลม ปากที่เคยวาดเป็นเส้นตรงเพียงเส้นเดียว เมื่อการขีดเขียนของเด็กพัฒนามาถึงขั้นนี้แล้ว เด็กก็จะวาดเป็นเส้นคู่ คือ เพิ่มความหนาของส่วนนั้น ๆ ขึ้น ทำให้รูปที่ได้มีความคล้ายคลึงกับของจริงมากขึ้น ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าเด็กสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับสิ่งแวดล้อมได้ดีขึ้น

4. ขั้นเริ่มเหมือนจริง (The Drawing Realism)

การวาดเหมือนจริง หมายถึง การวาดรูปโดยใช้ประสบการณ์ของตนเอง เด็กมีประสบการณ์ในสิ่งใดก็วาดรูปสิ่งนั้นขึ้น เด็กหญิงเคยนั่งห่มเสื้อผ้าที่สวยงาม ก็จะวาดเสื้อผ้าให้สวยงามตามที่ได้เคยพบเคยเห็นมา ส่วนเด็กชายก็แสดงรายละเอียดรูปคนให้มีความเป็นชายมากขึ้น เช่น ให้มีความแข็งแรง มีความกล้าหาญ มีหนวดเครา เป็นต้น หากพิจารณาผลงานของเด็กตามลักษณะที่กล่าวมานี้ ย่อมแสดงว่าเด็กมีความรู้สึกในเรื่องการแยกเพศรุนแรงขึ้น มีความสนใจอยู่แต่กับเพศเดียวกับตนซึ่งอยู่ในวัยเดียวกัน ซึ่งในวัยนี้ เด็กหญิงจะสนใจในการแต่งกายมากขึ้น เด็กชายก็จะนิยมการผจญภัย การเดินทางไกล

เหตุของความเปลี่ยนแปลงของเด็กในวัยนี้ไม่ว่าจะเป็นด้านร่างกาย หรือความรู้สึกนึกคิด จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว เด็กจึงไม่สามารถปรับวิธีการวาดของตนเองให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงในด้านอื่น ๆ ดังนั้นผลงานที่เด็กสร้างขึ้นจึงยังไม่สมบูรณ์ เป็นต้นว่าเด็กอาจไม่จัดระยะของวัตถุในภาพให้สัมพันธ์กัน ความไม่อ่อนไหวของภาพ

5. ขั้นมีเหตุผล (The Stage of Reasoning)

ในระหว่างการแสดงออกขั้นมีเหตุผลนี้ เด็กกำลังมีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกายและจิตใจ ดังนั้นหน้าที่สำคัญของครูก็คือ ต้องศึกษาสภาพทางอารมณ์ของเด็กแล้วพยายามให้ความช่วยเหลือเด็กให้มีสภาพของจิตใจที่เข้มแข็งพอที่จะเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ อันจะเกิดขึ้นในวัยนี้โดยเหตุที่การแสดงออกทางศิลปะมีส่วนสัมพันธ์กับความคิดคำนึงของเด็กอย่างแยกไม่ออก ครูจึงมีโอกาที่จะชักจูง และควบคุมการเปลี่ยนแปลงของเด็กให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควร สามารถส่งเสริมให้การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นไปในทางที่เพิ่มความเจริญทางการสร้างสรรค์ของเด็กให้สูงขึ้น ปัญหาที่สำคัญก็คือ ครูจะทำให้เด็กยอมรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้อย่างไร เด็กวัยนี้เป็นระยะเริ่มแรก ที่ความสนใจได้เปลี่ยนจากการเน้นที่คุณค่าของการแสดงออกไปเน้นที่คุณค่าของผลผลิตขั้นสุดท้าย ดังนั้น ผลงานจึงมีความสำคัญกว่าการทำงาน การบูชาผลผลิตขั้นสุดท้ายเป็นความปรารถนาของเด็กวัยนี้อย่างยิ่ง

การศึกษาครั้งนี้ ดอกไม้แสดงออกทางการวาดภาพคล้ายคลึงกับชั้นที่ 4 และ 5 เพราะมีความสนใจการวาดภาพคน ที่เป็นเพศของตนเองอย่างชัดเจน และตามประสบการณ์ที่เคยพบมาเช่น เด็กหญิงที่วาดภาพคนแต่งตัวสวยงามตามที่เคยพบเห็นมา ส่วนเด็กชายก็วาดภาพผู้ชายที่แข็งแรง มีหนวดเครา แสดงถึงความเป็นเพศชายที่ชัดเจนเป็นต้น และเป็นขั้นที่ครูมีบทบาทในการชักจูงให้ความช่วยเหลือเด็กให้เป็นไปอย่างเหมาะสม ซึ่งคุณค่าของศิลปะในช่วงนี้จะเน้นคุณค่าที่ผลงานชิ้นสุดท้าย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาครั้งนี้ที่มีการนำตัวแบบมาใช้เพื่อกระตุ้นและเป็นแนวทางให้ดอกไม้ได้วาดภาพคนผู้หญิงที่สวยงามและสมบูรณ์กว่าเดิม

ทฤษฎีทางศิลปะของเด็กที่ทำการศึกษา โดย โรดา เคลล็อก (Rhoda Kellogg) และ สก็อต โอ เดล (Scott O' Dell)

ทฤษฎีทางศิลปะของเด็กที่ทำการศึกษาวิจัย โดยนักจิตวิทยาและนักการศึกษาของ 2 ท่าน คือ เคลล็อก และ โอเดล (Kellogg และ O' Dell, อ้างในประภัสสร นิยมธรรม, 2522, หน้า 4-40) ซึ่งได้ศึกษางานด้านศิลปะสำหรับเด็กมาตลอดระยะเวลากว่า 20 ปี ข้อมูลที่ได้มาเป็นผลจากการวิเคราะห์การตีความหมายทำความเข้าใจและเรียนรู้ ผลงานจากการวาดภาพระบายสี ของเด็กกว่า 30 ประเทศทั้งอเมริกา ยุโรป และเอเชีย รวมทั้งงานศิลปะของเด็กไทยด้วย กล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1. การขีดเขียน (อายุ 2-3 ปี) งานขีดเขียนเป็นการเริ่มต้นของการสร้างงานทางศิลปะ ในช่วงแรกการขีดเขียนจะเป็นเส้นที่อยู่เพียงสะเปะสะปะ เมื่อเด็กเจริญวัยขึ้นเด็กจะใช้การขีดเขียนนี้ทำเป็นรูปสัญลักษณ์ต่าง ๆ เช่น เส้นผมของคน ใบไม้ เป็นต้น
2. การกำหนดรูปทรงของภาพ (อายุ 2-4 ปี) เด็กยังไม่มีความสามารถวาดรูปวงกลมที่สมบูรณ์แบบได้ แต่ก็อยากจะทำ ถึงแม้รูปทรงต่าง ๆ ยังไม่มีความชัดเจนแต่เด็กก็ภูมิใจในรูปทรงเหล่านั้น รูปทรงจะค่อย ๆ พัฒนาใกล้เคียงความเป็นจริงขึ้นเรื่อย ๆ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการกำหนดรูปทรงของการวาด
3. ศิลปะที่มีรูปทรง (อายุ 3-4 ปี) ระยะนี้เด็กสามารถวาดรูปเป็นทรงที่พอจะแยกแยะได้ เช่น รูปวงกลม รูปไข่ รูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม ฯลฯ เป็นผลมาจากการสั่งสมประสบการณ์ และการปะทะกับสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะสร้างความภูมิใจแก่เด็กเป็นอย่างมาก
4. การออกแบบของเด็ก (อายุ 3-5 ปี) ระยะนี้เด็กจะรู้จักออกแบบในรูปลักษณะต่าง ๆ แต่ลักษณะเป็นเพียงแบบโครงร่างอย่างง่าย ๆ แสดงให้เห็นแนวคิดของตนเอง เส้นที่วาดในตอนแรกมักจะแผ่วเบา หรือลงเส้นหนักไปเลย

5. เริ่มเขียนคน (อายุ 4-5 ปี) เด็กจะแสดงออกศิลปะเกี่ยวกับภาพเมื่ออายุ ประมาณ 4 ปี เด็กจะเริ่มเขียนรูปคน สิ่งที่น่าสนใจก็คือ เด็กจะเริ่มเขียนหน้าคนได้ก่อน โดยมีแขน ขา เป็นส่วนประกอบเล็กน้อย เด็กจะพยายามวาดให้ดูเป็นคนเท่านั้น และมันทำให้เขารู้สึกพอใจ เมื่อถึงช่วงหนึ่ง เด็กรู้สึกมีอิสระในการเขียนภาพมากขึ้น เด็กจะพยายามแก้ปัญหาเกี่ยวกับความสมดุลย์มากกว่าอย่างอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเพิ่มสิ่งต่าง ๆ ลงในส่วนบนรูปคนเพื่อทำให้เกิดสมดุลย์นั่นเอง เช่น เติมใบหู รูปร่างเล็ก ๆ เส้นผม สวมหมวก ฯลฯ

6. เริ่มเขียนเป็นรูปร่าง และเรื่องราว (อายุ 4-6 ปี) เด็กจะพัฒนาเข้าสู่ขั้นเขียนภาพเป็น เรื่องเป็นราว ดูเริ่มเข้าใจได้ ภาพคนเป็นสิ่งที่นึกถึงแล้วจึงเริ่มที่จะดัดแปลงเป็นสิ่งต่างๆ ซึ่ง เข้าใจได้ หลังจากเขียนภาพคนอยู่ได้สักระยะก็จะเริ่มเขียนรูปสัตว์ต่าง ๆ รูปต้นไม้ จากรูปที่ดู แข็งทื่อ ก็จะมีการพัฒนาสมจริงในโอกาสต่อไป

7. เขียนเป็นรูปร่างและเรื่องราว (อายุ 5-7 ปี) ผลงานระยะแรก ๆ เด็กจะเขียนเป็นรูปคน คนเดียว หรือหลายคน ถ้าเป็นบ้านอาจเป็นบ้านหลังเดียวหรือหลายหลัง ผลงานของเด็กจะค่อย ๆ เริ่มเป็นเรื่องเป็นราวขึ้น

ในการศึกษาครั้งนี้ ดอกไม้มีความสนใจในการวาดรูปคนพิเศษ ภาพที่ออกมา ก็จะ เป็นภาพคนเดี่ยว ๆ ซึ่งสัมพันธ์กับทฤษฎีข้างต้น ในข้อที่ 7 เด็กอายุ 5-7 ปี ว่าการเขียนเป็นรูปร่าง และเรื่องราวยังเป็นภาพเดี่ยว ๆ ที่จริงแล้วดอกไม้มีอายุเกินช่วงวัยนี้แต่การแสดงทางการวาดภาพ ก็ยังเป็นวัยเด็ก 5-7 ปีอยู่

การจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล/แผนการสอนเฉพาะบุคคล

ความหมายและลักษณะความสำคัญของแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

ศูนย์การศึกษาพิเศษเขตการศึกษา 10 กองการศึกษาพิเศษเพื่อคนพิการ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2544, หน้า 9) ได้กล่าวถึงความหมายลักษณะที่สำคัญ ประโยชน์ วิธีการจัดทำ แผน และวัตถุประสงค์ของแผนการสอนเฉพาะบุคคลไว้ดังนี้

แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล (Individual Education Program : IEP) หมายถึง แผนการ จัดการศึกษาที่จัดขึ้นสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษเป็นรายบุคคล โดยในแผนจะประกอบด้วย เป้าหมายและเนื้อหาสาระหลักสูตรที่สนองความต้องการจำเป็นของเด็กแต่ละคนให้มากที่สุด ซึ่งผู้รับผิดชอบควรต้องพัฒนาเด็กให้ได้ตามเป้าหมายในช่วงเวลาที่กำหนดในแผนซึ่งอาจกำหนด เป็นเวลา 1 ปีการศึกษาเป็นต้น

คนพิการที่ได้จดทะเบียนตามกฎหมายว่าด้วยการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการหรือบุคคลที่มีความบกพร่องทางการเห็น การได้ยิน สติปัญญา ร่างกายหรือสุขภาพ การเรียนรู้ การพูดและภาษา บุคคลออทิสติก และบุคคลพิการซ้อน ที่สถานศึกษารับรองว่าเป็นบุคคลที่มีความต้องการพิเศษด้าน การศึกษาต้องได้รับการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลเนื่องจาก

1. กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการให้คนพิการมีสิทธิได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา พุทธศักราช 2545 โดยกำหนดให้มีการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล
 2. เพื่อประกันความเหมาะสมในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กพิการ ซึ่งจะต้องจัดตามความต้องการจำเป็นพิเศษทางการเรียนรู้ของเด็กแต่ละคน
 3. เพื่อประกันว่าได้มีการจัดการจัดบริการทางการศึกษาพิเศษและบริการอื่นตามที่ระบุไว้จริง
 4. เพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการควบคุมและติดตามผลการให้บริการ
- ลักษณะที่สำคัญของแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล**

1. เด็กพิการแต่ละคนจะมีแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลที่ไม่เหมือนกันและอาจจะเปลี่ยนแปลงไม่คงอยู่ตลอดไป เพราะเด็กมีการเรียนรู้ที่ดีขึ้น
2. การจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลนั้นจะมีเป้าหมายประจำปี โดยกำหนดจุดประสงค์ระยะยาวและระยะสั้น ซึ่งจะไม่นับถึงสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ครูจะต้องใช้ฝึกกับเด็ก
3. ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลจะเชื่อมโยงการบริการที่เกี่ยวข้องกับความ ต้องการจำเป็นของเด็กแต่ละคน เช่น บริการทางด้านฟื้นฟูสมรรถภาพ การบริการทางการศึกษา
4. จะต้องมีการประเมินผลประจำปี เพื่อพิจารณาความก้าวหน้า
5. ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลจะระบุระดับความสามารถทางการศึกษาและพฤติกรรมของเด็ก โดยการประเมินผลทุก ๆ ด้าน
6. จะมีการแสดงกำหนดเวลาที่เริ่มและสิ้นสุดการให้บริการ
7. แสดงเกณฑ์ วัตถุประสงค์ ขั้นตอนการประเมินอย่างเหมาะสมตามแผน 1 ปี ทั้งระยะสั้น และระยะยาว
8. จะทำหน้าที่เป็นเอกสารที่พิสูจน์การยินยอมของโรงเรียนในการจัดการศึกษาให้กับเด็ก
9. เป็นเครื่องมือสื่อสารในการกำหนดการจัดการศึกษาให้กับเด็กโดยเป็นที่ยอมรับของผู้ปกครองและนักการศึกษา

ประโยชน์ของแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

การจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลเป็นความร่วมมือกันของบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ฉะนั้นประโยชน์จึงเกิดกับทุกฝ่าย ดังนี้

ประโยชน์ต่อนักเรียนพิการ

- ได้รับความช่วยเหลือ บำบัด พื้นฟูสมรรถภาพและได้รับการศึกษา สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของแต่ละบุคคล

- ได้รับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ตามที่กำหนดในกฎหมายอย่างสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของแต่ละบุคคล

- ได้เรียนรู้และพัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

- มีส่วนร่วมในการประเมินผลและปรับปรุงการจัดการศึกษาให้แก่คนพิการ

อย่างเหมาะสม

ประโยชน์ต่อครูผู้สอน

- เป็นข้อมูลในการศึกษาและวิเคราะห์เพื่อนำไปใช้พัฒนาคนพิการได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

- รู้ขอบเขตความรับผิดชอบของตนเอง

- สามารถนำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลไปจัดทำแผนการสอนเฉพาะบุคคล (Individual Implementation Plan : IIP) อย่างสอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของคนพิการ

- มีสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษาที่ส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนสำหรับคนพิการแต่ละคนตามความเหมาะสม

- จัดการประเมินผล และรายงานความก้าวหน้าทางการเรียนของคนพิการแต่ละคนได้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประโยชน์ต่อผู้ปกครอง

- สามารถปรึกษาและขอคำแนะนำกับผู้รับผิดชอบเกี่ยวกับคนพิการแต่ละคนได้

- สามารถรับสิ่งอำนวยความสะดวก สื่อ บริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นของบุตรตนเอง ที่กำหนดในกฎกระทรวงให้แก่คนพิการ

- มีส่วนร่วมในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รวมทั้งจัดทำแผนการช่วยเหลือ บำบัด ฟื้นฟูสมรรถภาพ และจัดการศึกษาของคนพิการแต่ละคนอย่างเหมาะสม

- มีส่วนร่วมในการประเมินผลและปรับปรุงการจัดการศึกษาให้คนพิการอย่างเหมาะสม

ประโยชน์ต่อสถานศึกษา

- เป็นข้อมูลในการจัดการผู้เรียนเข้าศึกษาในรูปแบบระบบ และระดับที่เหมาะสม โรงเรียนมีข้อมูลในการวางแผนการบริหาร การจัดงบประมาณและการจัดการเรียนการสอนมีสื่อ สิ่งอำนวยความสะดวก การบริการและความช่วยเหลืออื่นใดทางการศึกษา ที่ส่งเสริมใน การจัดการเรียนการสอนสำหรับคนพิการแต่ละคนและมีความเหมาะสมกับความต้องการจำเป็นของผู้เรียน อย่างมีประสิทธิภาพ
- มีข้อมูลพัฒนาการของผู้เรียนเพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรและแนวทางในการจัดการเรียนการสอนได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น
- แผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของการประกันคุณภาพ และมาตรฐานการจัดการศึกษาพิเศษและเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพ

วิธีการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

การจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคลจะประกอบไปด้วยคณะกรรมการดำเนินการ ในการพิจารณาข้อมูลและจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล ซึ่งมีแนวทางดังนี้

1. แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล ซึ่งมี กรรมการสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ผู้ช่วยผู้บริหารสถานศึกษา ครูการศึกษาพิเศษ ครูผู้ได้รับมอบหมาย นักวิชาชีพ ผู้ปกครองนักเรียนที่ต้องการเข้าเรียน
2. ดำเนินการประชุมและพิจารณาข้อมูลเบื้องต้นทุกด้านของเด็ก
3. ประเมินความสามารถพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวก บริการความช่วยเหลืออื่น ๆ ที่เด็กต้องการ
4. จัดทำแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล ตามความเหมาะสมกับเด็ก
5. ดำเนินการตามแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล
6. ประเมินผล ทบทวนและพัฒนาแผนการจัดการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล

วัตถุประสงค์ในการใช้ IEP

1. IEP เป็นโปรแกรมที่เขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรสำหรับเด็กคนใดคนหนึ่ง โดยเฉพาะ โดยเฉพาะ IEP หรือที่ประชุมเด็กเฉพาะรายกรณี ใน IEP จะมีข้อมูลในการจัดเด็ก เข้ารับการบริการการศึกษาและบริการที่เกี่ยวข้องอื่นๆ
2. IEP เป็นเครื่องมือในการจัดการกับกระบวนการตรวจสอบและกระบวนการสอน ทั้งหมดฉะนั้น IEP ในแง่ที่เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการตรวจสอบและกระบวนการสอนจะมี ส่วนเกี่ยวข้องกับการประเมินผลและวิธีการสอน

การจัดทำ IEP เพื่อเป็นหลักประกันต่อไปนี้

1. การศึกษาที่จัดให้กับเด็กพิการ หรือเด็กที่มีความบกพร่องแต่ละคนนั้น
เหมาะสมกับความต้องการพิเศษทางการเรียนรู้ของเด็กคนนั้น
2. เมื่อมีการกำหนดให้บริการทางการศึกษาพิเศษใน IEP แล้วนั้น ได้มีการให้
บริการดังกล่าวจริง
3. มีการดำเนินการควบคุมติดตามผลการให้บริการ

แผนการสอนเฉพาะบุคคล (Individual Implementtation Plan : IIP)

กรมสามัญศึกษากระทรวงศึกษาธิการ (2544) กล่าวว่า แผนการสอนเฉพาะบุคคล (Individual Implementation Plan : IIP) หมายถึง แผนพัฒนาที่สืบเนื่องจากจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมหรือเป้าหมายระยะสั้นของแผนการจัดการศึกษาเฉพาะ(IEP) ซึ่งสามารถจัดทำแผนประจำวันหรือประจำสัปดาห์ก็ได้ โดยมีเนื้อหารายละเอียดเกี่ยวกับวิธีสอน สื่อ การประเมินผล จุดประสงค์และผลการประเมินทักษะที่กำหนดในจุดประสงค์ซึ่งเป็นแผนการสอนที่จัดขึ้นเฉพาะเจาะจงสำหรับผู้เรียนคนนั้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดทิศทางในการจัดการเรียนการสอนของผู้เรียนแต่ละบุคคลได้อย่างเหมาะสมตามระดับพัฒนาการของผู้เรียนทักษะที่ผู้เรียนมีอยู่แล้วทักษะที่ผู้เรียนยังทำไม่ได้หรือยังไม่มี

ขั้นตอนการจัดทำแผนการสอนเฉพาะบุคคล (IIP)

1. ศึกษาแผนการศึกษาเฉพาะบุคคล (IEP) อย่างละเอียด
 2. นำเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนจากแผนการจัดการศึกษาเฉพาะบุคคล
มากำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตรที่ใช้ตามความเหมาะสมและศักยภาพ
ของผู้เรียน
 3. วางแผนการสอนโดยกำหนดเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและ
การวัดผลประเมินผล วันเริ่มต้นเรียน วันที่ผ่านจุดประสงค์ตามที่กำหนดไว้
 4. จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแผนการจัดการเรียนการสอน
 5. ประเมินผลการเรียนและปรับปรุงแก้ไข (กรมสามัญศึกษา, 2544, หน้า 20)
- จากข้อความข้างต้น สรุปได้ว่า นักเรียนที่มีความต้องการจำเป็นพิเศษทุกคนต้องได้รับการจัดทำแผนการสอนเฉพาะบุคคล (IIP) ซึ่งเป็นแผนที่จัดทำจากขึ้นตรงตามศักยภาพที่แท้จริงของผู้เรียนเป็นรายเฉพาะบุคคลรวมถึงมีการวัดและประเมินตามสภาพจริง

แฟ้มสะสมงาน (Portfolio)

ความหมายของแฟ้มสะสมงาน

กรมวิชาการ (2540) ให้ความหมายว่า แฟ้มสะสมผลงานของนักเรียน คือ การสะสมงานอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อแสดงถึงผลงานความก้าวหน้า และผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนในส่วนหนึ่ง หรือหลายส่วนของการเรียนรู้ในวิชานั้น ๆ การรวบรวมงานจะต้องครอบคลุมถึง การที่นักเรียนมีส่วนร่วมในการเลือกเนื้อหา เกณฑ์การคัดเลือก และเกณฑ์การตัดสินให้ระดับคะแนน รวมทั้งเป็นหลักฐานที่สะท้อนถึงการประเมินตนเองได้ของนักเรียนด้วย

นอกจากนี้ จรัญ คำยัง (2540) ให้ความหมาย แฟ้มสะสมผลงานว่า คือ แหล่งสะสมผลงานของนักเรียน ที่มีจุดมุ่งหมายหลายอย่าง เพื่อเก็บไว้แสดงให้นักเรียนหรือผู้อื่น ได้ทราบผลแห่งความพยายาม ความก้าวหน้า และผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนในเรื่องที่มอบหมาย

และ เอกรินทร์ สีมหาศาล (2540) กล่าวว่า แฟ้มสะสมผลงานของนักเรียน ซึ่งเก็บรวบรวมผลงานของผู้เรียน ซึ่งผลงานนั้น ไม่จำเป็นต้องมีคุณภาพสูงสุดก็ได้ แต่สามารถนำเสนอ หรือสะท้อนให้เห็นพฤติกรรมบางอย่าง ที่สัมพันธ์กับผลการเรียนรู้ในชั้นเรียน เช่น ความสามารถด้านสติปัญญา นิสัยและกระบวนการทำงาน ความรับผิดชอบ เป็นต้น (อ้างใน กรมวิชาการ, 2540)

ผู้ศึกษา พอจะสรุปความหมายของแฟ้มสะสมสำหรับการศึกษาค้นคว้า เป็นแฟ้มที่เก็บรวบรวมผลงานของดอกไม้ที่เกี่ยวกับการวาดภาพระบายสีที่ดอกไม้ทำขึ้นในช่วงเวลาต่าง ๆ เพื่อดูความก้าวหน้าของผลงาน

ประเภทของแฟ้มสะสมผลงาน

สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ (2544, หน้า 128, 134) แบ่งประเภทของแฟ้มสะสมงานผลงานออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. แฟ้มสะสมชนิดก้าวหน้า (Progress Portfolio) แฟ้มสะสมผลงานชนิดนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียน โดยที่การประเมินความก้าวหน้า หมายถึง การเปรียบเทียบสิ่งที่นักเรียนได้ทำตอนเริ่มต้นกับปัจจุบัน แม้ว่านักเรียนจะก้าวหน้าสูงสุด อาจไม่ได้หมายความว่านักเรียนพร้อมที่จะเรียนในระดับอื่นที่สูงขึ้นแต่หมายถึงนักเรียนได้แสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าของนักเรียนในการเรียนการสอนนั้น ๆ

2. แฟ้มสะสมผลงานชนิดรอบรู้ตามเกณฑ์ (Mastery Portfolio) แฟ้มสะสมผลงานชนิดนี้มีจุดประสงค์เพื่อพิจารณาว่าผู้เรียนมีความสามารถตามเกณฑ์ (Criteria) ที่แสดงว่ารอบรู้ (Mastery) แล้ว การผ่านหรือไม่ผ่านของแฟ้มสะสมผลงานชนิดนี้ พิจารณาจากการที่ผู้เรียนสามารถแสดงหรือปฏิบัติ (Performance) ถึงเกณฑ์กำหนดหรือไม่ ดังนั้นแฟ้มสะสมผลงานชนิดนี้ถ้ามีการแสดงให้เห็นถึงการแสดงหรือการปฏิบัติที่พึงพอใจตามเกณฑ์ก็ถือว่าผ่าน

ในการเก็บสะสมผลงานของดอกไม้ จะใช้แบบ แฟ้มสะสมผลงานชนิดกาวหน้า เพื่อเปรียบเทียบผลงานการวาดภาพก่อนการให้ตัวแบบ และหลังการให้ตัวแบบในการวาดภาพ ว่าผลงานการวาดมีความก้าวหน้าหรือไม่อย่างไร ซึ่งจะพิจารณาถึงส่วนประกอบของภาพ การลงลายเส้น และการระบายสี

ส่วนประกอบของแฟ้มสะสมงาน

สมศักดิ์ ภูวิภาดารรรณ (2544, หน้า 112) กล่าวว่าแฟ้มสะสมผลงานของนักเรียนควรประกอบด้วยสิ่งที่สำคัญต่อไปนี้

1. แผ่นสรุปผลงานของนักเรียน (Summary Sheet) เพื่อสรุปว่าในแฟ้มสะสมผลงานมีอะไรบ้าง
2. แผ่นปะหน้าผลงานแต่ละชิ้น (Cover Page) เพื่ออธิบายว่าทำไมเลือกผลงานนั้น ๆ
3. ตัวแทนผลงาน (Representative) ควรมีความหลากหลายและครอบคลุมจุดประสงค์การเรียนรู้
4. บันทึกต่าง ๆ (Records) ที่แสดงว่าผู้เรียนได้ทำอะไรไว้บ้าง
5. แผ่นสรุปความคิดเห็นของครู (Teacher Summary Sheet) เพื่อแสดงความคิดเห็นของครูต่อแฟ้มสะสมผลงานของนักเรียน

ผู้ศึกษาจะทำการบันทึกเกี่ยวกับการแสดงออกทางพฤติกรรม อารมณ์ สิ่งแวดล้อมและตัวแบบในการวาดภาพแต่ละชิ้นงานของดอกไม้ไว้ได้ภาพเป็นเชิงพรรณนา และจะมีการเขียนสรุปความคิดเห็นของผู้ศึกษาที่มีต่อผลงานการวาดภาพแต่ละครั้งของดอกไม้

ข้อมูลความสามารถพื้นฐานของกรณีศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษารายกรณี (Case Study) เป็นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของดอกไม้ โดยวิธีการรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น จากแฟ้มประวัติ จากการสังเกต การสัมภาษณ์ ครูประจำชั้น ครูพี่เลี้ยงและครูหอพัก มีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไป

ดอกไม้ เพศหญิง อายุ 13 ปี มีภูมิลำเนา อยู่ในอำเภอบัว จังหวัดน่าน เป็นบุตรคนเดียว มีความบกพร่องทางการมองเห็นประเภทสายตาสีตามการวินิจฉัยจากแพทย์และจดทะเบียนคนพิการ ว่า ตาข้างขวาบอดสนิท ข้างซ้ายเลือนรางระดับ 3 นอกจากนี้ยังพบความพิการอื่นร่วมด้วยคือมีความบกพร่องทางการพูดและภาษา สาเหตุเนื่องจากปากแหว่งเพดานโหว่ ซึ่งเป็นโดยกำเนิด

2. ข้อมูลสุขภาพ

การคลอดปกติ น้ำหนักแรกเกิด 2,500 กรัม พบความพิการตั้งแต่แรกเกิด ปัจจุบัน น้ำหนักและส่วนสูงต่ำกว่าเกณฑ์อายุเมื่อเทียบกับเด็กทั่วไป สุขภาพค่อนข้างแข็งแรง ไม่มีโรคประจำตัว

3. ข้อมูลการศึกษา

ดอกรั้ว เริ่มเข้าเรียนที่โรงเรียนการศึกษาคณะดาบอดลำปาง ครั้งแรกเมื่อปีการศึกษา 2547 ปัจจุบันกำลังเรียนอยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เป็นห้องเรียนเฉพาะสำหรับนักเรียนดาบอด พิการซ้อน ที่ไม่สามารถเข้าชั้นเรียนปกติหรือเรียนร่วมกับนักเรียนทั่วไปได้ เหตุที่ต้องจัดเข้าเรียน ประถมศึกษาปีที่ 3 เพราะดอกรั้ว มีอายุเกินวัยที่อยู่ในระดับเตรียมความพร้อมอนุบาล และนักเรียนที่อยู่ในห้องเดียวกับดอกรั้วมีอายุ ระหว่าง 11-19 ปี ทุกคนมีความพิการซ้อนที่แตกต่างกันไป เช่น ดาบอดร่วมกับร่างกาย ดาบอดร่วมกับการพูดและการสื่อสาร ดาบอดร่วมกับสติปัญญา และดาบอดร่วมกับพัฒนาการช้า เป็นต้น

ดังนั้นการจัดการศึกษาจึงเป็นแบบเฉพาะ เน้นการบำบัดฟื้นฟูสมรรถภาพที่เหลืออยู่ การสอนทักษะปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน ทักษะการสร้างความรู้เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและการเคลื่อนไหว กิจกรรมนันทนาการ ดนตรี ศิลปศึกษา การประดิษฐ์งานฝีมือแบบง่าย ๆ และ บูรณาการงานบ้านงานครัว เป็นต้น

4. ความสามารถพื้นฐาน

ด้านการพูดและการสื่อสาร ดอกรั้วพูดได้เป็นคำ และประโยคสั้น ๆ เข้าใจคำสั่ง สามารถปฏิบัติตามคำสั่งได้ เช่น เก็บรองเท้าวางบนชั้น สามารถบอกความต้องการของตนเอง และตอบคำถามสั้น ๆ ได้ แต่ไม่ชัด ถ้าคนที่ไม่เคยได้ยินมาก่อน จะฟังไม่รู้เรื่อง และไม่เข้าใจคำพูด เช่น อยากได้รองเท้าสีชมพู รถสีแดง เป็นต้น

ด้านการเดินทางและการเคลื่อนไหว ดอกรั้วสามารถเดินทางได้เอง การเคลื่อนไหว และการทรงตัวดี สามารถนำทางผู้อื่นได้ (เพื่อนดาบอดพิการซ้อนในห้องเรียนเดียวกัน) โดยให้เพื่อนเกาะที่ไหล่ทั้งสองข้าง ด้านหลังแล้วเพื่อนเดินตาม ก็สามารถพาเพื่อนไปยังสถานที่ต่าง ๆ ภายในโรงเรียนได้

ด้านการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน ดอกรั้วสามารถปฏิบัติกิจวัตรประจำวันได้ เช่น การอาบน้ำ แต่งตัว เข้าห้องน้ำและรับประทานอาหาร เป็นต้น

ด้านอารมณ์และสังคม ดอกรั้วมักแสดงอารมณ์ เฉยเมยเมื่ออยู่ตามลำพัง หรืออยู่กับเพื่อน แต่ถ้าได้พบปะผู้คนแปลกหน้า แยกผู้มาเยือน หรือครูผู้หึง มักแสดงอารมณ์ตื่นเต้น วังเข้าหา จับดึงเสื้อผ้า เล่นผม แล้วกระซอกแรง ๆ ยังมีคนมาแยกออกยังจับดึงแน่น และถ้าโดนขัดใจ

ก็จะแสดงอาการโกรธร้องไห้ กรีดร้องเสียงดังบางครั้ง ทูตตัวเอง แต่เมื่อมีคนมาปลอบโยนก็จะหายโกรธและหยุดร้องไห้ได้เร็ว การที่ดอกไม้มองอาการดังกล่าวเพราะอยากได้ เสื้อผ้า ทรงผม รองเท้า กระเป๋าและ เครื่องประดับที่มีสีสันสวยงามของผู้หญิง นอกจากนี้ยังมีความสนใจต่อสิ่งเร้าได้ง่าย ไม่ค่อยมีเพื่อน ไม่เล่นกับใคร แต่จะอยู่กับเพื่อนที่มีความพิการซ้อนหนักกว่าเพราะเพื่อนนักเรียนคนนี้จะไม่พูด (ตาบอดหูหนวก) มักจะอยู่ นิ่ง ๆ กับที่ ถ้าไม่มีคนนำทางก็จะไม่เคลื่อนไหวไปไหน ดอกไม้มองถูกมอบหมายให้เป็นเพื่อนสนิท (BUDDY) ที่คอยให้ความช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า

ด้านสติปัญญาและวิชาการ ดอกไม้มองมีความจำดี สามารถจำและรู้จักชื่อคน ของใช้ ส่วนตัว และสีได้ดี สามารถจดจำชื่อสิ่งของ ชอบการวาดรูป เมื่อเห็นตัวอย่างสิ่งที่ชอบหรือประทับใจก็จะวาดภาพตามที่เห็น แต่ไม่ชอบการให้ท่องจำและการเขียนพยัญชนะ

บริบทโรงเรียนการศึกษาคนตาบอดลำปาง

โรงเรียนการศึกษาคนตาบอดลำปาง สังกัดสำนักงานคณะกรรมการบริหารการศึกษาเอกชน ได้รับอนุญาตให้จัดการเรียนการสอนสำหรับนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการมองเห็น ตั้งแต่ระดับ ชั้นอนุบาลปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีนักเรียนจำนวน 75 คน มีการจัดการเรียนการสอนระดับเตรียมความพร้อมก่อนส่งเข้าเรียนร่วมและห้องเรียนพิเศษสำหรับนักเรียนตาบอด พิการซ้อนที่ไม่สามารถเรียนตามแบบปกติได้ จำนวน 35 คน และเรียนร่วมในโรงเรียนปกติ จำนวน 40 คน มีทั้งอยู่ประจำหอพักและไปกลับ

หลักสูตรที่ใช้เป็นหลักสูตรของสถานศึกษาพุทธศักราช 2544 และมีการจัดการเรียนการสอนทักษะจำเป็นสำหรับบุคคลที่มีความบกพร่องทางการมองเห็นในสาระเพิ่มเติม ได้แก่ ทักษะการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน ทักษะการสร้างความรู้ความคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมและการเคลื่อนไหว ทักษะการใช้สื่อและเทคโนโลยี ทักษะพื้นฐานอาชีพและกิจกรรมนันทนาการ ด้านดนตรี ศิลปะ และกีฬา

โรงเรียนได้จัดบริการสื่อ อุปกรณ์การเรียนที่จำเป็นสำหรับนักเรียนตาบอดอย่างทั่วถึง ทั้งนักเรียนเตรียมความพร้อมและนักเรียนเรียนร่วม ให้บริการอาหาร เครื่องอุปโภคบริโภค หอพัก และทุนการศึกษา สำหรับนักเรียนที่ขาดแคลนและอยู่ห่างไกลการคมนาคม เป็นการให้บริการแบบให้เปล่า (โรงเรียนการศึกษาคนตาบอดลำปาง, 2548, หน้า 2)

สำหรับดอกไม้ เป็นนักเรียนระดับเตรียมความพร้อม เรียนอยู่ในโรงเรียน รับบริการสื่ออุปกรณ์การเรียน อาหาร เครื่องอุปโภคบริโภค และพักอาศัยหอพักของโรงเรียน โดยจะมีครูประจำหอพักเป็นผู้ดูแลจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภค ฝึกกิจวัตรประจำวัน ทักษะการดำเนินชีวิต อบรมมารยาท คุณธรรม จริยธรรม และการดูแลสุขภาพอนามัย อย่างใกล้ชิดด้วยความรักความเมตตาเสมือนหนึ่งเป็นผู้ปกครอง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

จิรศักดิ์ ส่งแสงขจร (2530, อ้างใน ปฏิภาณ นาควิโรจน์, 2544, หน้า 51-53) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินและเด็กปกติในชั้นสาธิตการศึกษาพิเศษ อนุบาลละอออุทิศ สหวิทยาลัย รัตนโกสินทร์ สวนดุสิต มีวัตถุประสงค์เพื่อเปรียบเทียบภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินและเด็กปกติที่มีระดับอายุ และเพศเดียว ในชั้นสาธิตการศึกษาพิเศษ ผลการวิจัยในการเปรียบเทียบภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ พบว่า ผลการวิเคราะห์ภาพวาดของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยิน และเด็กปกติ ตามหลักการพัฒนาการทางศิลปะของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Victor Lowenfeld) โดยทั่วไปไม่แตกต่างกัน ถึงแม้จะมีความแตกต่างทางเพศ และระดับอายุ

แต่เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินบางคนแสดงลักษณะพิเศษในภาพวาดคน ที่แสดงถึงการขาดความมั่นใจในตัวเอง และความมั่นคงทางอารมณ์ของเด็ก นอกจากนี้ยังได้พบว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินบางคนแสดงรายละเอียดในภาพวาดคนมากกว่าเด็กปกติ เช่น เข็มกลัด คิ๊ดเสื้อ เข็มขัด กระดุม และเชือกผูกกรองเท้า เป็นต้น

โสภา ถินถนอม (2539) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสามารถในการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของเด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินระดับประถมศึกษา ในประเทศไทย พบว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางการได้ยินมีความสามารถไม่ต่างจากเด็กปกติ และส่วนใหญ่

มีพัฒนาการไปตามเกณฑ์พัฒนาการทางศิลปะของ วิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Victor Lowenfeld)

ปฏิภาณ นาควิโรจน์ (2544) ได้ทำวิจัยเรื่อง ความสามารถในการวาดภาพระบายสีของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา เพื่อศึกษาความสามารถและพฤติกรรมในการวาดภาพระบายสีของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตาในระดับประถมศึกษา ในแต่ละระดับอายุ ระหว่างอายุ 6-12 ปี ในจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดลำปาง และกรุงเทพมหานคร พบว่าความสามารถในการวาดภาพระบายสี

ของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตา ด้านการใช้เส้น เด็กระดับอายุ 6 ปี มีการใช้เส้นอย่างง่ายและมักมีการขีดเขียนวุ่นวายไม่เป็นระเบียบ เด็กระดับอายุ 7-9 ปี เริ่มมีการใช้เส้นฐาน และมีเส้นแสดงสัญลักษณ์แทนคน สัตว์ สิ่งของ เด็กระดับอายุ 10-12 ปี เส้นฐานจะเริ่มหายไป และเส้นต่าง ๆ จะเป็นธรรมชาติมากขึ้น ด้านการใช้สี เด็กระดับอายุ 6-9 ปี มีการใช้สีจากความชอบ ความสนใจ และจินตนาการ แต่มักลงสีผิดความเป็นจริง เด็กระดับอายุ 10-12 ปี เริ่มมีการลงสีที่ใกล้เคียงกับธรรมชาติมากขึ้น ด้านการใช้รูปทรง เด็กระดับอายุ 6 ปี มีการใช้รูปทรงอย่างง่าย โดยเมื่อนำรูปทรงมาประกอบกันแล้ว หากแยกจากกันจะไม่มี ความหมาย และทุกรูปทรงมีขนาดใกล้เคียงกัน เด็กระดับ 7-9 ปี มีรูปทรงหลากหลาย ซับซ้อน มีหลายขนาด และมีรูปทรงที่แสดงสัญลักษณ์แทน คน สัตว์ สิ่งของ เด็กระดับอายุ 10-12 รูปทรงต่าง ๆ เป็นธรรมชาติมากขึ้น การวาดภาพคนมีการแสดง ความแตกต่างระหว่างบุคคลและเพศด้านการใช้พื้นที่ว่าง กระดาษอายุ 6 ปี มีการวาดภาพกระจุกอยู่บริเวณที่ว่างมุมใดมุมหนึ่งของกระดาษ เด็กระดับอายุ 7-9 ปี มีการวาดภาพกระจายทั่วแผ่น แต่เว้นระยะเหมาะสม มักมีการวาดรูปวางเรียงต่อกัน เด็กระดับอายุ 10-12 ปี เริ่มมีการวาดในลักษณะ 3 มิติ มีระยะและมีสัดส่วนที่เหมาะสม ด้านการออกแบบ เด็กระดับอายุ 6 ปี ยังไม่มีการออกแบบ เด็กระดับอายุ 7-9 ปี มีการออกแบบอย่างง่าย ๆ เริ่มมีการตกแต่งที่สวยงาม เด็กระดับอายุ 10-12 ปี มีการออกแบบที่เน้นความสวยงาม และจินตนาการ มีความละเอียดอ่อน และเป็นธรรมชาติมากขึ้นเด็กส่วนใหญ่ยังไม่ชอบวาดภาพคน แต่ชอบวาดรูปสิ่งของเครื่องใช้ประจำวัน เด็กไม่มีการวาดภาพ โปรงใส่หรือภาพเอกซเรย์ และเด็กไม่วาดภาพที่แสดงถึงปมด้อยในความรู้สึกของตนเอง ส่วนพฤติกรรมในการวาดภาพระบายสีของเด็กที่มีความบกพร่องทางสายตานั้นพฤติกรรมในการวาดภาพระบายสีส่วนใหญ่ ไม่แตกต่างจากเด็กปกติโดยทั่วไป แต่ที่มีลักษณะพิเศษคือ เด็กจะใช้ใบหน้าชิดกับกระดาษโดยกวาดมองจากซ้ายไปขวา พร้อมกับการใช้มือลูบคลำ หรือดูภาพที่วาดเพื่อให้ทราบตำแหน่งของงานที่วาดแล้ว เด็กจะหยิบแท่งสี หรือกล่องสี เข้ามาใกล้ดวงตาเพื่อดูและจึงระบายสี ภาพผลงานของเด็กจะมีความละเอียดอ่อน ไม่มีการลอกเลียนแบบ ไม่มีการเปรียบเทียบผลงาน และ ไม่มีการวิจารณ์ผลงานของผู้อื่น ภาพผลงานของเด็กจะเป็นไปตามความสนใจของเด็กคือเด็กระดับอายุ 6 ปี จะสนใจในเรื่องเส้น สี รูปทรง เด็กระดับอายุ 7 ปี ขึ้นไป จะเริ่มแต่งเป็นเรื่องราว

งานวิจัยต่างประเทศ

Reidmiller (2003) ทำวิจัยเกี่ยวกับเรื่องศิลปะสำหรับเด็กที่มีปัญหาทางด้านสายตาและเด็กตาบอดเป็นกรณีศึกษา เพื่อทำการว่ากรณีศึกษาจะสามารถเข้าถึง ชื่นชม รับรู้และเรียนรู้ผลงานทางศิลปะได้อย่างไร โดยการพานักเรียนให้ไปชมงานแสดงศิลปะ ทั้งในพิพิธภัณฑ์ ในหอศิลป์ และในห้องแสดงผลงานทางศิลปะ แล้วฝึกให้นักเรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงจาก

ประสาทสัมผัสที่เหลืออยู่ ได้แก่ การสัมผัส การดมกลิ่น การฟัง และการเคลื่อนไหว ซึ่งข้อมูลที่ได้เป็นแนวทางให้นักศิลปะ นักจิตรกรสร้างสรรค์งานศิลปะออกมาให้คนที่มีความบกพร่องทางด้านการรับรู้และชื่นชมได้ และ เพื่อเป็นแนวทางสำหรับครู และผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนศิลปะให้แก่ผู้ที่มีความบกพร่องทางด้านการได้ยินมีโอกาสได้เรียนรู้และสร้างสรรค์งานศิลปะได้อย่างเหมาะสม

Naughton (2001) ทำการวิจัยเกี่ยวกับศิลปะกับผู้พิการทางสายตา จากการสำรวจและการจัดสัมภาษณ์กับกลุ่มนักจิตรกรหลายคนเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแนวทางช่วยเหลือให้ผู้พิการทางสายตาสามารถเข้าถึงและชื่นชมงานศิลปะได้เช่นเดียวกับคนทั่วไป ด้วยวิธีทำศิลปะภาพนูนต่ำ ฝาผนังที่มีสัญลักษณ์ให้ผู้พิการทางสายตาสามารถรับรู้ผ่านการสัมผัส งานปั้นทางเซรามิกส์ งานปั้นแท่งที่ทำจากจี๊เคลือบ สำหรับคนตาบอดและภาพที่ใช้การโรยสีฝุ่นให้มีความสะท้อนและสังเกตเห็นสีต่าง ๆ ได้ง่ายสำหรับคนที่สายตาเลือนราง ซึ่งนอกจากจะช่วยให้ผู้ที่มีความบกพร่องทางสายตามีโอกาสได้ชื่นชมผลงานทางศิลปะแล้ว ยังเป็นแนวทางจัดการเรียนการสอนศิลปะให้บุคคลกลุ่มนี้ได้อีกด้วย